

Borsi-Kálmán Béla

Az első igazi temesvári magyar szociáldemokrata, avagy az utolsó bánsági magyar úriemberek egyike?

Róth Ottó és a Bánsági (Bánáti) Köztársaság – társadalomtörténeti háttérvázlat¹

Bevezetés

Róth (Roth) Ottóról Nagymutnok, 1884. december 6. – Temesvár, 1956. április 20.) a magyar értelmiségi közvélekedés magát tájékozottnak vélelmező jeles képviselőinek – a történészek krémjét is beleértve – két dolog juthat automatikusan eszébe: ő volt 1918. október 31-én a kérészéletű Bánsági (Bánáti) Köztársaság kikiáltója, majd 1919. február 21-ig polgári kormánybiztosa (mindenesetre valamiféle főembere, ama zavaros események egyik főszereplője), illetve (bár ez már csak a bennfenteseknek „ugrik be”): ugyancsak ő volt az, aki 1919. március 21-én a magyar szociáldemokraták és kommunisták vezetőségének ügydöntő budapesti tanácskozásán *egyedül* szavazott a pártfúzió – tulajdonképpen a bolsevizmus – ellen.²

E két mozzanat máris méltán keltheti fel érdeklődésünket, ennek ellenére egészen a legutóbbi időkig a magyar történetírás fősodra meglehetősen mostohán bánt mind a személyével, mind pedig a nevétől elválaszthatatlan „Bánsági (Bánáti) Köztársaság” históriájával.³ Az utóbbi másfél évtizedben azonban egyre több adat, lexi-

¹ *Kecskeméti Károly (1933–2021) emlékére*

² Róth Ottó „1919. március 21-én a szociáldemokrata párt országos pártválasztmányában (Bpsten) a kommün ellen foglalt állást és nyíltan ellene szavazott.” Osvát Kálmán: *Erdélyi lexikon*. Oradea–Nagyvárad, Szabadsajtó Könyv- és Lapkiadó Rt., 1928. 252. Lásd bővebben: Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom. Proletárdiktatúra. Ellenforradalom*. München, Verlag für Kulturpolitik, 1923. 249–250.; Juhász Nagy Sándor: *A magyar októberi forradalom története (1918 okt. 31–1919 márc. 21)*. Budapest, Cserépfalvi, 1945. 493. Hajdu Tibor szerint is Róth ellenezte a szocialista párt egyesülését a kommunistákkal. Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Kossuth, 1969. 37. Vö.: Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, Kossuth, 1983. 416. (88. jegyzet). Egy másik munkájában Hajdu Róthot „jobbboldali szociáldemokrata” vezetőnek nevezi, aki, akárcsak az erdélyi Vincze Sándor, „a magyar nemzeti törekvések szolgálatába próbálták állítani a munkásságot”. Hajdu Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Budapest, Kossuth, 1968. 164., 190.

³ Az 1986-ban megjelent háromkötetes *Erdély történetében* neve csupán egyszer van megemlítve. Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története*. III. kötet. Budapest, Akadémiai, 1986. 1721.

koncikk, feldolgozás, dokumentum került napvilágra román, német és angol nyelven is, ennél fogva szerepe és kockázatos vállalkozásának jelentősége is mindjobban az őt megillető helyre került.⁴ Ellenben néhány sebtében odavetett jelzőn⁵ kívül alig utalt valami Róth személyiségére, egyedi, csupán rá jellemző karaktervonásaira.

Az alábbiakban az eddig napvilágra került forrásanyag alapján Róth Ottó habitusának és személyiségjegyeinek megrajzolására teszünk kísérletet. Megpróbáljuk viszont azt a közeget, társadalmi/szociológiai/ideológiai környezetet is felvázolni, amelyből vétetett, s amelynek ideáltipikus összegződése, ha úgy tetszik kvintesszenciája ő maga volt. Amely nem volt folytatható sem egyik (a „nemesi polgárisodás” kiteljesedése, végigfuttatása, szabatosabban: egy citoyen típusú „européer” magyar polgárság kialakulása), sem pedig a másik, az „igazi” magyar szociáldemokrácia irányába. Amely szerencsés esetben szerves része, egyik válfaja lehetett volna az 1910 körül félbe-, negyedbemaradt, mert kiteljesedni nem tudó, sőt az 1948–1989 közötti „szocialista társadalomátalakító kísérlet” következményeként tovább torzuló magyar (szocialista) „polgárosodásnak”.

A „nemesi polgárisodás” fogalmat Tóth Zoltán⁶ és Takács Péter⁷ munkáiból vontuk el, és ebben az értelemben használtuk 2002-es esszékötetünk alcímében⁸ és gondolatiségében, valamint 2006-os és 2010-es monográfiánk⁹ koncepciójában. Ugyanezt a felfogást próbáltuk érvényesíteni és tovább árnyalni a két korábbi változat szervesnek remélt összeillesztéséből és kiegészítéséből 2020 őszén szü-

⁴ Itt Marchut Réka kötetünkben is szereplő fontos kistanulmányát és Romsics Ignác 2018-as összefoglalóját említhetjük elsősorban, amelyek az időközben szintén megszorodott román forrásokat is kimerítően hasznosítják. Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Budapest, Helikon, 2018. 95–97., 114., 183–189., 225., 231., 250. Továbbá: Kókai Sándor: Illúziók és csalódások: A Bánáti Köztársaság. *Közép-Európai Közlemények*, 2. (2009), 2–3. 63–74.; Botlik József: A Bánáttól a Muráig. A magyarság nemzeti önvédelmi kísérletei 1918–1919 fordulóján. *ARACS*, 9. (2009), 1. 8–24.

⁵ Ilyen például a Korda István Róth Ottóval készített 1938-as interjúja egyik szóösszetétele: „szokott fanyar humorával”. Korda István: A huszéves „Bánáti Köztársaság”, amely voltaképpen csak legenda volt és amelynek egyetlen tárgyi bizonyítéka egy Franchet D’Espèrey tábornokhoz intézett diplomáciai iratban található fel. Beszélgetés dr. Róth Ottóval a volt „Bánáti Köztársaság” kormánybiztosával. *Brassói Lapok*, 1938. december 25. 7.

⁶ Tóth Zoltán: A rendi norma és a „keresztyén polgárisodás”. Társadalomtörténeti esszé. *Századvég*, (1991), 2–3. 75–130.

⁷ Takács Péter: Adalékok a nemesi polgárosodás útvesztőjéhez. Egy szolgabíró portréja a dualizmus korában. In Somogyi Éva – Burucs Kornélia (szerk.): *Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára – Verbürgerlichung in Mitteleuropa. Festschrift für Péter Hanák zum 70. Geburtstag*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1991. 57–71.

⁸ Borsi-Kálmán Béla: *Polgárosodott nemes avagy (meg)nemesedett polgár. Írások a „nemesi polgárisodás” témaköréből*. Pécs, Jelenkor, 2002.

⁹ Borsi-Kálmán Béla: *Öt nemzedék, és ami előtte következik... A temesvári Levente-pőr 1919–1920*. Budapest, Noran, 2006; Borsi-Kálmán Béla: *Ifj. Niamessny Mihály és a temesvári Levente-per 1919–1920*. Budapest, Helikon, 2010. (A csengerújfalusi Osváth és vele rokon családok története, dokumentumai és írásai.)

letett könyvünkben¹⁰ is, két irányban tágítva, illetve mélyítve azt. A régiesen írt fogalom – a „polgárisodás” – egyik általunk ismert első formáját, „keresztény polgárisodás” alakban Eötvös József *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra* című művében találtuk meg.¹¹ A korabeli fogalomhasználat megértéséhez megkerülhetetlen Halmos Károly általunk igen sokszor idézett frappáns összefoglalója.¹²

Róth Ottó családi háttere

Róth Ottó dr., foglalkozására nézve ügyvéd, korábbi temesvári tevékenységéről kevés adatot találtunk, mindössze három régi, meglehetősen szófukar lexikoncikk,¹³ egy román nyelvű temesvári kisenciklopédia,¹⁴ továbbá két angolul megjelent újabb keletű világhálós összefoglaló¹⁵ áll rendelkezésünkre. Ezekből tudható, hogy nem volt őshonos a Bánság székhelyén: a Krassó-Szörény vármegyei Nagymutnokon született 1884. december 6-án. Szülőhelyéről ez olvasható Fényes Elek 1851-ben kiadott klasszikus művében:¹⁶ „Mutnik (Nagy-), oláh falu, Krassó vármegyében, utolsó posta Bozsurhoz 2 1/4 órányira: 6 katolikus, 936 óhitű lakossal, anyatemplommal, hegyes határral.” Ezek szerint Nagymutnok tipikus kelet-bánsági, dimbes-dombos román település, amelyről egy másik forrás azt közli, hogy közvetlenül a trianoni békeszerződés előtt Krassó-Szörény vármegye Temesi járásához tartozott. A Bánságban a dualizmus korában megindult nagy arányú modernizációs, betagozódási s egyben

¹⁰ Borsi-Kálmán Béla: *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” – története, 1919–1922.* Budapest, Kortárs, 2020.

¹¹ Eötvös József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra.* II. kötet. Budapest, Magyar Helikon, 1981. 5.

¹² Halmos Károly: Polgár – polgárosodás – civilizáció – kultúra. A társadalomtörténet alapvető kategóriáiról a XIX–XX. századi lexikon- és szótárirodalom tükrében. *Századvég*, (1991), 2–3. 131–169.; Halmos Károly: *Költség és költség. Eszmék gazdaság- és társadalomtörténete.* Budapest, L'Harmattan, 2021. 15–52. Ugyancsak haszonnal forgatható Tőkéczi László: Vitairat a magyar polgárosodásról – Álom és valóság. *Századvég*, (1991), 2–3. 49–59.; Benda Gyula: A polgárosodás fogalmának történelmi értelmezhetősége. *Századvég*, (1991), 2–3. 169–177. Vö. további, főként magyar nyelvű szakirodalmi tájékoztatóval: Kövér György: Kulturális rétegződés és társadalmi értékrend a magyar középosztály történetében. (Kósa László hatvanadik születésnapjára). In Vonyó József (szerk.): *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században. Tanulmányok.* Pécs, Magyar Történelmi Társulat, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2003. 35–44. Lásd még ehhez a 97. sz. jegyzetet is!

¹³ Damó Jenő (szerk.): *Ki kicsoda? A bánsági közélet lexikonja.* Timișoara–Arad, Lexika Kiadóvállalat, 1931. 277.; Osvát (1928): i. m. 252.; Anton Peter Petri: *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums.* Marquartstein, Breit, 1992. 1608–1609.

¹⁴ *Minipedia Iudaică Timișoreană.* Culegere de informații despre personalități și întreprinderi evreiești Lucrare începută în noiembrie 2014 de redactorii, Getta Neumann și Irina Stern, și cititorii paginii web www.bjt2006.org, 207–210.

¹⁵ Lásd [Otto Roth](#) oldalát a Wikipédián.

¹⁶ Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik.* Pest, Kozma Vazul, 1851.

magyarosodási/magyarosítási folyamat minden jel szerint nem ért el a Kranovácsky család földesúri birtokát képező kis faluig, amelynek lakosságát a századfordulón is döntően románok alkották.¹⁷

Aki egy ilyen közösségben cseperedik fel, az még akkor is megtanulja a többség nyelvét, ha netán ezt nem is ambicionálja. Hát még ha édesapja a helyi szeszfőzde tulajdonosa, aki feltehetően áruba is bocsátja italválasztékát.¹⁸

A Róth Ottóval kapcsolatos talányok egyike éppen az, hogy az általunk ismert kútfolkben sehol sem olvasható fehéren-feketén, hogy a német (s a jelek szerint a francia) mellett minden bizonnyal kitűnően tud románul is, ami vagy azt jelenti, hogy ezt a róla megemlékezők magától értetődőnek tartják, vagy pedig azt, hogy abban a szakmai/értelmiségi/politikai közegeben, amelyben Róth Ottó szocializálódott, ez a mozzanat ugyan fontosnak, de csupán másodlagosnak tekinthető. Mert bármilyen mellbevágónak tűnjék is ez több mint száz évvel Trianon után, a bánági s főként a temesvári közélet domináns nyelvén a 20. század első évtizedében immár a magyar vált. Mégpedig annak ellenére, hogy a Temesvidék (kivált Krassó-Szörény vármegye) jelentős, ámbar az egész régiót tekintve mégis csupán viszonylagos román többséggel, a székváros pedig változatlanul németes jelleggel bírt. Ugyanez a magyarosodás volt érvényes a szintén nagyszámú s a térség korszerűsítésében nagyon jelentős szerepet játszó zsidóságra is.

Róth Ottó neve ugyanakkor – a Bánági Köztársaság másik kormánybiztosával, az 1881-ben Kolozsvárt született Jakobi Kálmánéval¹⁹ ellentétben – nem szerepel a *Zsidó Lexikon*ban. Napjaink legtájékozottabb Temesvárral foglalkozó szakembere, Szekernyés János kutatási anyagából az derül ki, hogy a temesvári református felekezet tartotta nyilván. Csupán kapcsolatrendszeréből, és – mint később még látni fogjuk – a cionizmusról kialakított álláspontjából gyanítottuk a bánági társadalomfejlődéssel összefüggő kutatásaink kezdetén, hogy olyasféle szabadgondolkodó környezetből származhatott, amely a nagykárolyi Jászi családot is jellemezte: a felekezeti hovatartozásnak és a zsidó származásnak alig tulajdonítottak jelentőséget.²⁰ Erre utal az az új adat is, miszerint az 1920-as budapesti fogolytörzskönyvben felekezetnélkülként vették lajstromba.²¹ A problémát a kései krónikás számára az okozza, hogy a Róth familia nagymutnoki és lippai életére egyelőre semmiféle adattal nem rendelkezünk. Nem ismerjük anyja nevét, s azt sem tudjuk, hány gyerek volt a családban. Erről csupán annyi támpontunk van, hogy a szászvárosi *Kuún Kocsárd Gimnázium* történetét feldolgozó kismonográfiában

¹⁷ Lásd a település Wikipédia-oldalát.

¹⁸ Nicolae Brînzeu: *Memoriile unui preot bătrân*. Timișoara, Fundație Triade, 2008. 51.

¹⁹ Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó Lexikon*. Budapest, Pallas, 1929. 405.

²⁰ Litván György: *Jászi Oszkár*. Budapest, Osiris, 2003. 18–19. Vö.: Pelle János: *Jászi Oszkár. Életrajzi, eszme- és kortörténeti esszé*. Budapest, Kairosz, 2001. 201., 253.

²¹ Budapest Főváros Levéltára, Fogolytörzskönyvek (1895–1950), Fogolytörzskönyv 1920. VII.102. a. 1234. Vö.: az 54. sz. jegyzettel!

az „érettségi vizsgálatot” sikerrel letevő növendékek között az 1882-es évfolyamban *Róth* Jakab (később Bécsben praktizáló orvos), az 1894-ben érettnak nyilvánítottak között pedig *Róth* Ármin neve bukkan fel, akiről viszont kútfőnk azt is közli, hogy – 1897-ben – „joghallgató Budapesten”.²² Benne esetleg – analógiás alapon, hiszen Ottó is az ügyvédi pályát választotta, s maga is a pesti egyetemen folytatta később tanulmányait – *Róth* testvér- vagy unokabátyját gyaníthatjuk. Az utolsó romániai (temesvári) magyar neológ főrabbi, Neumann Ernő leánya, Getta Neumann (Györgyi) újabb kutatásaiból immár biztosan tudható, hogy Ottó 1926-ban Pogány Rozáliával kötött házasságot, akinek egy lánytestvére az esküvő után hozzájuk költözött, és segített a három R-betűs fiúgyerek (Roland, Rudolf és René) felnevelésében. Nem tudjuk, hogy *Róth* Ottó miért nem volt teljesen elégedett saját református felekezetével, mert fiait a római katolikus anyaszentegyház hitközségébe íratta be, de egyikük sem kapott vallásos nevelést. Tény viszont, hogy mindhárman a Piarista Líceumban végezték középiskolai tanulmányaikat, amelynek tanítási nyelvét ugyan az új főhatalom 1920 után románra változtatta, de „kegyesen” megengedte, hogy a szerzetes tanárok magyar nyelvet és irodalmat is oktathassanak.

A családi nyelv mindvégig a magyar volt

Róth Ottó hitvesét vállalkozó kedvű, talpraesett, erős akaratú és elegáns asszonyként jellemzik forrásaink, aki valamikor az 1920-as évek elején vette át a Pittoni Lenke tulajdonában lévő, 1916-ban alapított Pittoni-fotóműhelyt, és – eredeti nevét megtartva – Temesvár legnépszerűbb fényképészműhelyévé fejlesztette. A két hölgy nagyon közeli barátságot ápolt, amelyet nyilván tovább erősített, hogy Lenke első férje halála után *Róth* Ottó kormánybiztos kollégájának és barátjának, Jakobi Kálmánnak mondta ki a boldogító igent, s 1941-ben kivándoroltak Palesztinába. Akárcsak *Róth* Ottó halála után nem sokkal Rozália is legkisebb fiával, az orvosbiológus Renével – immár Izraelbe. A másik két fiú közül Roland gyermekorvosként dolgozott Bukarestben, míg Rudolf mérnöki diplomát szerzett, és Kanadát választotta. Pogány Rozália sírja Jeruzsálemben van, az utolsó *Róth* fiú 2015-ben hunyt el.²³

Mivel a két idézett mutnoki összeírás egyikében sem szerepelnek izraeliták, logikailag ebből az a következtetés adódott, hogy esetleg már *Róth* Ottó atyja ki-keresztelkedhetett. Ezt a feltételezést viszont a Kuún Kocsárd Gimnázium 1903-as

²² Dósa Dénes: *A szászvárosi ev. ref. Kún-kollegium története*. Szászváros, (k. n.), 1897. 206., 209. Lásd még ehhez: Ablonczy Balázs: A szászvárosi kollégium és az impériumváltás. *Trianon* 100, 2021. április 28.

²³ Az adatok Neumann Györgyi 2021. február 28-i keltezésű elektronikus magánleveléből származnak.

értesítője egyértelműen cáfolja: hősünk itt mózeshitűként van feltüntetve.²⁴ Ottó zsidó származását volt osztálytársa, Nicolae Brînzeu emlékiratai nem említik, minden bizonnyal azért, mert egyszerűen „nem volt téma”: a szászvárosi református kollégium messze földön híres volt toleráns, liberális, teljesítményorientált szellemiségéről.

Brînzeu tisztelendő úr közíróként is ténykedett, pályája csúcán pedig a lugosi görögkatolikus plébánián teljesített szolgálatot, s a magyar kisebbségtörténet egyik legfontosabb alakjával, a sokáig szintén Lugoson tevékenykedő örmény eredetű Jakabffy Elemérrel²⁵ is jó kapcsolatot ápolt.

A híres kollégiumnak a magyar nemzetépítésben (pontosabban: megtartásban) játszott szerepét román növendékei valószínűleg érzékelték, de a tanári kar toleráns, empatikus magatartása és az együtt töltött hét-nyolc esztendőn át szerzett közös élmények ezt elfogadhatóvá tették. Utólag sem lehet ellenben pontosan tudni, hogy a többnemzetiségű tanulóiifjúság tisztában volt-e azzal, hogy ez a számukra rendkívül rokonszenves, egyéniségükbe egy életre kitörölhetetlenül beivódó szellemiség a magyar reformkor számos, nem magyar eredetű, az öröklött rendies jellegű presztízshierarchiában felkapaszkodni vágyó országglakos számára is vonzó nemesi liberalizmus volt, valódi tétje pedig a francia típusú magyar nemzetállamiságnak a „történelmi ország” egész területére való kiterjesztése lett volna.

Erről, meglehetősen kendőzetlen megfogalmazásban ezt találjuk a főntebb hivatkozott 1897-ben kiadott kollégiumtörténetben:

„És hogy e [dél-erdélyi, különösen hátszegvidéki] nemesség fennmaradott, hogy nyelvét és vallását szetszórt volta dacára megőrizte, s így a magyar nemzet javára megmentetett, azt nagyrészen a szászvárosi ev. ref. kollegiumnak lehet köszönni. Ez intézet nélkül nagy valószínűséggel a köznemesség is eloláhosodott volna, mint a hogy számos magyar paraszt község eloláhosodott.”²⁶

Máris benne vagyunk tehát a magyar–román kapcsolatok fősodrában, amelynek erőteréből ugyan a középfokú tanulmányaikat a millennium környékén kezdő, s az új évszázad első éveiben befejező ifjú emberek nyilván nem is tudják magukat tökéletesen kivonni, de az bizonyos, hogy az erdélyi magyarság egyik legveszélyez-

²⁴ A Kuún Kocsárd Gimnázium 1903-as értesítője.

²⁵ Itt jegyzendő meg, hogy a Bánsági (Bánáti) Köztársaság történetének és Róth Ottó ebben játszott szerepének mindmáig egyik leghitelesebb forrása Jakabffynak Páll Györggyel együtt jegyzett alapmunkája: *A bánsági magyarság húsz éve Romániában 1918–1938*. Budapest, Studium, 1939, illetve a Róth Ottóval készített, ebben közzétett interjú. Jakabffy–Páll (1939): i. m. 12–13., ill. a 13. lapon található, a következő oldalra átnyúló 3. sz. hosszú jegyzetben. A másik fontos kútfő Róth Ottónak a *Temesvarer Zeitung* 1927. szeptember 25-i számában megjelent interjúja. Vasile Dudaș: România, Serbia și Ungaria în timpul primului război mondial. Unirea Banatului cu România. In Victor Neumann (szerk.): *Istoria Banatului. Studii privind particularitățile unei regiuni transfrontaliere*. București, Editura Academiei Române, 2016. 569. (A 36. sz. jegyzetben.)

²⁶ Dósa (1897): i. m. 17.

Az első igazi temesvári magyar szociáldemokrata, avagy az utolsó bánsági magyar úriemberek egyike?

tetettebb végvárában lévő műintézmény által terjesztett francia mintájú *magyar állameszme* nem teszi lehetetlenné az életre szóló barátságok spontán kialakulását. Épp ellenkezőleg, valóban tartós kapcsolatok jöttek létre.²⁷

1. ábra: Balról jobbra: Róth Ottó, Tőkés Ernő, bukaresti ev. ref. püspökhelyettes (a magyar kisgazdapárt elnöke), Róth Rozália fényképész, Róth Ottó felesége, dr. Nicolae Brinzeu, dr. Petru Groza, Temesvár, 1936. augusztus 31.

Forrás: Arhiva dnei Pia Brinzeu

Nicolae Brinzeu emlékirataiból immár pontosan tudható, hogy Róth Ottó 1895. szeptember elején kezdi középfokú tanulmányait a szászvárosi református gimnáziumban. A későbbi lugosi kanonok ezt jegyzi fel a szomszéd szobában lakó

²⁷ Lásd: Getta Neumann *O prietenie legendară – un politician ortodox, un avocat evreu și un preot greco-catolic (Petru Groza, Otto Roth și Nicolae Brinzeu)* című kitűnő kistanulmányát. (Minipedia Iudaică Timișoreană.) A belső erdélyi szórványvidékek (így Szászváros) lakosságának valós magyar nyelvtudásáról, de a magyar nyelvű közigazgatás ellenére az itteni közösségekben spontán módon kialakult „transznetnikus”, viszonylag toleráns „élhető” atmoszférájáról lásd bővebben: Berecz Ágoston: The Language of Street Signs in Dualist Transylvania and the Banat. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 11. (2019), 2. 23–36. Továbbá Berecz Ágoston: Nyelvi jogok a dualista Magyarországi igazságszolgáltatásában. *Múltunk*, 65. (2020), 3. 91–124.

osztálytársáról: „[...] ápolt arcú kisfiú, élénk tekintete elárulja, hogy nagy hírnévre fog egyszer majd szert tenni az országban: egy lippai szeszgyáros fia, Róth Ottó.”²⁸

Ennyi, és semmi több: a leghalványabb célzás sem történik a Róth família eredetére. Aminthogy a következő passzusban sem, amely az akkor 13–14 éves Róth Ottó személyiségének két jellemző vonását egyidejűleg rögzíti: „[...] harmadikos korunkban elhatároztuk, hogy kiadunk egy folyóiratot. Róth Ottó volt a legmerészebb közülünk, rögvest kinevezte magát főszerkesztőnek, a két szerkesztő [Natan] Hirsch és én voltunk [...]”²⁹

Vagyis a leendő kormánybiztos nincs híján sem a bátorságnak, sem a kezdeményezőkészségnek, mi több: a vezető szerep betöltéséhez elengedhetetlen önbizalom sem hiányzik belőle, amelynek döntő fontossága van a mindenkori – és minden emberi közösségben létező – spontán erőrangsorok kialakulásában s életre szóló rögzülésében. Ráadásul, akinek ilyen vezetői ambíciói vannak, nem árt, ha könnyedén ki tudja fejezni a gondolatait, azaz fejlett a kommunikációs képessége. Márpedig a 19–20. század fordulóján, akárcsak Kossuth Lajos *Pesti Hírlapja* idejében, semmi sem alkalmasabb eszköz erre az újságírásnál. Másképpen szólva Nicolae Brînzeu, akár egy kitűnő fotográfus, *pillanatfelvétel* formájában ragadja meg serdülőkorú barátja jellemző karaktervonásait, nem elhanyagolható hírlapírói munkásságát is mintegy megelőlegezve.

Róth Ottó 1903 júniusában érettségizett a „Kún-Tanodában”. Egy másik osztálytársát, egyszersmind Brînzeu mellett legközelebbi barátját Groza Péternek hívták, aki csupán egyetlen nappal volt fiatalabb nála, s hozzá hasonlóan – Brînzeu szavaival – „bekerült a Történelembe”.³⁰ Groza azonos a „népi demokratikus” Románia Gheorghe Gheorghiu-Dej melletti másik emblematikus figurájával, dr. Petru Grozával, aki később több alkalommal is hatékonyan lépett közbe, ha gyerekkori barátai bajba kerültek.³¹ Aki a maguk szerényebb eszközeivel szintén minden tőlük telhetőt megtettek, ha Groza szorult némi erkölcsi-politikai támogatásra.³²

²⁸ Brînzeu (2008): i. m. 51. E passzusból logikailag az következtethető ki, hogy a Róth család Ottó születése után, de még 1895 előtt beköltözött Lippára. Róth lippai éveiről nincsenek ismereteink, nem hozza szóba gyermekkorát az általunk ismert interjúiban sem. Lásd: Nicolae Brînzeu: *Jurnalul unui preot bătrân*. Timișoara, Editura Eurostampa, 2011. 555.

²⁹ Brînzeu (2008): i. m. 77.

³⁰ Brînzeu (2008): i. m. 98.

³¹ 1947 és 1957 között lediktált emlékirataiban az erdélyi román államférfi a közkézen forgó „hivatalos” nézeteknél bevallottan sokkal szebb képet fest – ne feledjük: az általa is reprezentált és az előző, „osztrák–magyar” periódus zsigeri s egyben módszeres tagadására épülő történelmi korszak kellős közepén – a kettős Monarchiában töltött gyermekkoráról és ifjúságáról. Lásd: Petru Groza: *Adio lumii vechi! Memorii*. București, Compania, 2003. 12., 14–86. Vö.: Dorin-Liviu Bîțoi: *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*. București, Compania, 2004.

³² Egy ilyen eset 1943 végén történt, amikor a nagy hatalmú bucaresti német nagykövet, Manfred von Killinger Grozát túszként Németországba kívánta vitetni. Róth azonnal mozgósította kapcsolatait, elérve, hogy végül maga a román diktátor, Ion Antonescu lépjen közbe Groza védelmében.

Ezután két évig jogot hallgatott Budapesten, ahol Konkoly-Thege Kázmérral 1903-ban együtt szerkesztették az *Előre* című hetilapot, 1904-ben pedig a *Fővárosi Tudósító* című lap segédszerkesztője volt. Róth 1904-ben jött először Temesvárra, ott pedig azonnal bekapcsolódott a szociáldemokrata mozgalomba, s annak egyik vezetője lett, 1905 és 1912 között a Temesvárt kiadott *Volkswille* állandó munkatársaként. Itt kötött ismeretséget Kunfi Zsigmonddal, aki 1903 és 1906 között szintén Temesvárott „reáliskolai tanár és a munkástanfolyamok előadója” volt.³³ Róth minden valószínűség szerint éppen Kunfi révén került közelebbi kapcsolatba a budapesti szociáldemokrata elittel. Nagyon is életszerűnek tetszik, hogy a magát hamar igen befolyásos, ideológiai szaktekintéllyé – „a magyar szociáldemokrácia vezető intellektusává” – kinövő Kunfi ajánlotta a nála öt évvel fiatalabb, becsvágyó temesvári ismerősét Jászi Oszkár s talán maga Károlyi Mihály figyelmébe, ily módon hatékonyan hozzájárulva Róth Ottó fényes bánási politikai karrierjéhez. Nem tudjuk, konkrétan kikkel állt még név szerint kapcsolatban budapesti joghallgatóként, de tény, hogy ekkor és ott lépett be a Szociáldemokrata Pártba, amelynek – a Bánásba hazatérve – „Róth Ottó [...] szószólójának és exponensének számított Temesváron”.³⁴ Róthot, akárcsak egyik mentorát, Kunfit ifjúkorától erősen foglalkoztatták a munkásság, a kétkezi dolgozók problémái. Előadásokat tartott a munkásegyesületekben és szakszervezetekben, s mint fentebb már említettük, cikkeket írt a Bánás székhelyén szerkesztett *Volkswille* című mozgalmi lapba, amelynek nem csupán főmunkatársa volt, hanem annak alaphangját, politikai irányvételét is ő határozta meg.³⁵ Ezért – és a háború alatti pacifista propaganda vádjával – több alkalommal bíróság elé állították, egy ízben pedig egyéves börtönbüntetésre és 300 korona pénzbírságra is ítélték.³⁶ Ügyvédi minőségében maga is védett bajba jutott elvtársakat.

Az 1905/1906-os tanévben Berlinben, Zürichben és Párizsban³⁷ folytatta jogi tanulmányait, s 1908-ban Pesten avatták jogi doktorrá. Szekernyés János és Lazár Grunceanțu kutatásaiból viszont kiderül, hogy Róth „ügyvédi vizsgát” ugyan valóban Budapesten, a Felsőbírói Bíróság által összehívott Bizottság előtt tett, ám

Dan Brudariu: *Ce a fost, nu mai este. Secretele istoriei noastre desvăluite de un martor ocular. Restituiri.* București, Coresi, 2018. 6–7., 30–32. Vö.: Brinzeu (2008): i. m. 501–502.

³³ Erényi Tibor: Egy szociáldemokrata vezető a századelőn. Kunfi Zsigmond életrajzához. *História*, 1. (1979), 2. 5.

³⁴ Szekernyés János – Borsi-Kálmán Bélának (2021. március 4.).

³⁵ Szekernyés János: Két merész álmodó politikus [Róth Ottó és Bartha Albert] pályaképe. In *Mindenki Kalendáriuma*. Temesvár, (k. n.), 2011. 321.

³⁶ Róthnak már korábban meggyűlt a baja a hatóságokkal: az 1910-es választásokon megdobálta Apponyit. Emiatt 1911-ben bűnvádi eljárást indítottak ellene (Törvényszéki csarnok. Apponyi támadói. *Budapesti Hírlap*, 1911. április 22. 14.), de akkor még felmentették (*Délmagyarország*, 1911. április 23.).

³⁷ Szinte kiapadhatatlan energiájából arra is tellett, hogy – Lippai Ottó néven – a párizsi magyar egyesületben versmondóként is fellépjen egy műsoros esten. *Pesti Hírlap*, 1906. április 12. 14.

„a politikai és jogi tudományok doktorává Kolozsvárt avatták”, ahol egy ideig szintén diákoskodott. A temesvári ügyvédi munkaközösségbe 1907-ben kérte – próbaidősként – a felvételét. Bár már 1908-ban letelepedett Temesvárotra, önálló ügyvédi irodát csupán 1912-ben nyitott a Belvárosban, az ügyvédi tábla véglegesített tagjává pedig 1913-ban vált.³⁸ Ugyanebben az évben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt programjával a város szenátorává választották.³⁹ 1915 és 1930 között megszakítás nélkül a Városi Tanács tagja és hosszú időn át a Munkaügyi Bizottság Békéltető Testületének elnöke volt.⁴⁰ Az I. világháború éveiben szolidaritásával és emberbarát hajlamaival hívta fel magára a figyelmet: pénzt gyűjtött a fronton elesett ügyvéd kollégái családjainak megsegítésére, aminek következtében a temesvári közélet ismert és népszerű alakjává lépett elő.⁴¹

A Bánság fővárosában

Róth Ottó 1914-es temesvári lakcíme: „Belváros, Ligetut 2.”⁴² Csupán érdekességként jegyezzük meg, hogy a háztulajdonos neve: „Cosma Aurél dr.”, a temesvári románság legtekintélyesebb vezetője, utóbb Temesvár prefektusa, majd – 1922. január 24. és 1923. október 30. között – az egyik Brătianu-kormány közmunkaügyi minisztere,⁴³ akinek ügyvédi irodája is ugyanebben az épületben volt. Ugyanaz a román politikus, aki 1918. október 31-én – szintén *magyarul* – közli a magát a temesvári Tiszti Kaszinó színpadán épp a Bánsági Köztársaság vezetőjévé nyilvánító Róth Ottóval, hogy a helyi románság önállóan kívánja megszervezni magát, jóllehet a legfontosabb kérdésekben, például a rendfenntartásban és a közellátásban

³⁸ Petri (1992): i. m. Szekernyés János: Temesvár kövei 563. *Heti Új Szó*, 2016. október 20.; Lazăr Gruneanțu: *Avocații Baroului Timiș 1875–2015*. Timișoara, Artpress, 2015. 361–362.

³⁹ Szekernyés (2016): i. m. Lásd még erről: Petri (1992): i. m. 1609. Bővebben: Josef Gabriel: *Fünfundzwanzigjährige Geschichte der Banater Arbeiterbewegung*. Timișoara–Temesvár, Schwäb, 1928. 82–91.

⁴⁰ Ștefan Both: Povestea Republicii Bănățene, forma statală care a supraviețuit patru luni. A fost proclamată de un avocat evreu la sfârșitul Primului Război Mondial. *Adevărul*, 2017. november 25. A temesvári *Városi Közlöny*ből szép számmal további adatok bányászhatók ki Róth városi politikusi működésére, 1917-ben a városi kongresszuson is részt vett, s az sem érdektelen, milyen ügyeket képviselt: például felekezet nélküli tanulók katolikus iskolai adójával kapcsolatban.

⁴¹ „At the height of World War I, Roth was a noted philanthropist, collecting funds to assist the families of lawyers who had been killed in combat. As noted by Jewish community historian Geta Neumann, the endeavor made Roth into a »very popular« figure.” Neumann (é. n.): i. m. Vö.: Damó (1931): i. m. 277.

⁴² *Temesvári Cimtár. Temesvárer Adressbuch*. Temesvár, [1914]. 112. (Lelőhelye: OSZK, Hung. h. 1066 tc/2.)

⁴³ A. Cosmát 1927-ben a Nemzeti Liberális Párt színeiben Temes-Torontál megye országgyűlési képviselőjévé, 1931-ben pedig szenátorrá választották. Pályájához lásd még: #CentenarulMariiUniri Pe urmele lui Aurel Cosma, primul prefect al administrației românești din Timiș-Torontal. *Agerpres*, 2019. augusztus 2.

messzemenően együtt kíván működni a „Bánati Néptanáccsal”.⁴⁴ Feltételezésünket, hogy Róth ügyvédi irodája ugyancsak ebben a háztömbben volt, Szekernyés János kutatási eredményei is megerősítik: hiteles adatok bizonyítják, hogy a Róth-iroda 1922-ben valóban a *Bulevardul Regina Maria* (korábban Liget út) 2. szám alatt működött (ma: Bd. Revoluției de la 1989).⁴⁵

Az 1910-es évek elejétől gyakorlatilag nem lehetett olyan társadalmi, politikai vagy kulturális esemény Temesváron, amelynek ne Róth Ottó lett volna az egyik főszereplője, legalábbis megkerülhetetlen tényezője. Ilyen esemény, egyszersmind „működési tér” volt Róth számára például a Franyó Zoltán által a nagyváradi *Holnap* mintájára 1908 őszén alapított *Dél Irodalmi Társaság*, amely Ady Endre nevét tűzte zászlájára. Ez Szabolcska Mihály (református tiszteletes, egyébként maga is szabadkőműves) városában felért egy provokációval – hamisítatlan forradalmi cselekedetnek számított. „Dr. Róth Ottó a szociáldemokrata párt temesvári szervezetének titkára”, az „országosan ismert szociológus” a néhai Koronaherceg kávéháznak a színház felőli részén fekvő törzsasztala körül kora este kezdődő, késő hajnalig húzódó parázs esztétikai és közéleti viták, továbbá „a havonként rendezett irodalmi matiné” állandó résztvevője – olvashatjuk ifj. Kubán Endre neves bánági újságíró 1968-ban publikált cikkében.⁴⁶ Róth írói körökben való ismételt felbukkanására van még egy (új keletű) magyarázat: újabb adataink szerint parttalan érvényesülési vágya odáig terjedt, hogy nem érte be a versmondással, maga is megpróbálkozott a szépirodalommal. Lippai R. Ottó néven rendszeresen publikált vidéki lapokban (*Czegléd, Nyitravölgyi Lap*), s a többnyire általa szerkesztett egyéb orgánumok irodalmi és kritikai rovatát is maga gondozta. Van egy olyan értesülésünk is, hogy az *Előre* redaktoraként Juhász Gyulával is kapcsolatba került, s szinte bizonyos, hogy az *Új Század* című radikális kolozsvári folyóirat „Lippai Ottó” nevű munkatársa mögött ugyancsak ő rejtőzik.⁴⁷

⁴⁴ Lásd erről bővebben Borsi-Kálmán (2020): i. m. 34. Egyik román kútfőnk szerint Cosma – immár anyanyelvén – ezeket mondta: „Mi románok nem fogadhatjuk el Roth Ottó úr javaslatait. Népünk törekvései arra buzdítanak (ösztönöznék) bennünket, hogy más utat válasszunk. Mi majd alkalmazkodni fogunk a császári sürgönyben kifejtettekhez és egy román nemzeti szervezetet fogunk létrehozni. Felszólítok minden román tisztet, hogy kövessen, aki pedig nem tart velünk, a nép színe előtt fog felelni magatartásáért. Éljen Nagy Románia!” Idézi Radu Păiușan: *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire (1895–1919)*. Timișoara, Editura de Vest, 1993. 105. Lásd erről újabban: Mircea Rusnac: *A Bánági Köztársaság (1918. október 31. – 1919. február 21.) Fogalomtisztaítás*. In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Impériumváltás Erdélyben*. Kolozsvár, Korunk Komp-Press – Iskola Alapítvány, 2020. 145–158.

⁴⁵ Az adat Szekernyés János 2021. március 20-i keltezésű elektronikus leveléből származik.

⁴⁶ Kubán Endre: A „Dél” irodalmi társaság emléke. Franyó Zoltán és Manojlovcs Tódor. *Híd*, 32. (1968), 6. 638–642. (Róth O. nevét lásd a 638. lapon!) (Az értesülésért Szekernyés Jánosnak jár a köszönet!)

⁴⁷ Róth szépírói kvalitásairól megoszlanak a vélemények (lásd például a *Czegléd* 1904. szeptember 18-i számában közölt írását), ellenben tény, hogy Juhász Gyulával is együttműködött az *Előre*-ben, s kapcsolatukat egy közös fénykép is megörökítette. *Igaz Szó*, (1957), 2. 295. (Vö.: a 37. sz. jegyzettel is!)

Szemelvények Méliusz József kulcsregényéből

Méliusz József plasztikusan festi le a századforduló Magyar Királyságának egyik legdinamikusabban fejlődő régiójában zajló társadalmi integrációs folyamatokat, amikor betekintést enged a magyarosodni igyekvő, különféle rendű és rangú, de egyaránt beilleszkedni vágyó és felfelé törekvő temesvári „bürgerek” azonosság-tudatának rejtett bugyraiba:

„[...] engem szüleim bölcsőm óta magyarnak neveltek, ők végeredményben, mint a város tisztviselő polgárságának legnagyobb része, még saját maguk vergődtek át a városi, másfajta és tudatos tartalmú nemzeti hasonulás belső harcain, váltak ötféle nemzetiség keveredettjeiből *nem magyarokká*, hanem *polgár-magyarokká*, *beamter-magyarokká*, anélkül, hogy apám egyik magyar nagyanja, az a bizonyos Szabó, Kovács vagy Szűcs Mária különös hivatkozásra okot adott volna, hiszen ő is csak cseléd volt. A vér, a fajmagyarok badarsága akkor fel se merült, még a polgári körökben sem. Apám gyermekkorában a pusztán mást sem hallott a zsellérek között, mint magyar szót, a németet csak nagyanja őrizte, és az se számított, hiszen valamelyik másodunokaöccse [...] egy Hekler nevű művészettörténész volt [...]. Kanonok Hódmezővásárhelyen, professzor Budapesten, ez már szinte-szinte olyan, mintha *családunk joggal tarthatna igényt arra, hogy előkelőnek tekintsek*, hogy ne nyavalyás szegényparasztok közül felkapaszkodottaknak »tűnjünk«, hanem *amik vagyunk*» – »úriembereknek«, »magyar úri családnak«.”⁴⁸

Ez tehát a melting pot (olvasztótégely) temes(vár)i változata, egyszersmind társadalmi/társaslélektani szűrő is, amelyen mindazoknak át kell csusszanniuk (rosszabb esetben kényszeredetten át kell préselődniük), akik hivatalnokká, tisztviselővé és *magyar* (identitású) városi *polgárrá* kívánnak (át)lényegülni. Csaknem függetlenül attól, hogy – s ez a tény azért igen lényeges – melyik magyarhoni *nemzetiség* fiai. Erről a többszörös kötődésről/hovatartozásról (voltaképpen ösztönösen megszűntetni igyekezett identitászavarról) Méliusznál ezt olvashatjuk:

„A jámbor ember persze csak neve szerint volt bolgár. Olyanfajta szegény ember volt ő, aki a mi vidékünkön két, három, sőt több nyelven is beszél, ám egyet sem ismer tökéletesen, s ha megkérdik tőle, milyen nép, milyen nemzet fia – neve és fejformája után hiába is próbálnánk eligazodni –, csak a vállát rándítja, és csodálkozva mered a kérdezőre, mert a kérdést pontosan meg sem érti.”⁴⁹

Kiváltképp hitelesnek tetszik a méliuszi látlelet egy olyan forrongó, sodró erejű társadalmi közegben, mint az 1910 körüli Temesvár, ahol (bármennyire meglepőnek tűnjék is ez napjainkban) egy viszonylag rövid, mindössze két évszázados intervallumban a bánsági és főként a temesvári „polgárok” számára nem kevesebb, mint *négy* – szerb, német, magyar, román – *alternatíva* is kínálkozott nemzeti

⁴⁸ Méliusz József: *Város a ködben*. Bukarest, Ifjúsági, 1982. 44 (*kiemelés – B-K. B.*).

⁴⁹ Méliusz (1982): i. m. 280. A bánsági bolgárok szintén igen bonyolult azonosságválasztási feltételeiről lásd bővebben: Zatykó Vivien: Magyar bolgárok? Etnikus identitás és akkulturáció a bánáti bolgárok körében. *Regio*, 5. (1994), 3. 129–139.

hovatartozásuk meghatározására, s a századfordulón még úgy tetszett: a legkisebb esélyük épp a románoknak van.

Az eddig elmondottakból is az a következtetés adódik tehát, hogy Róth Ottó maga is a bánági (különösen temesvári) zsidó eredetű polgárság köznemesei mintákat is ösztönösen követő, erősen megmagyarosodott felső – „úriember” – rétegéhez tartozott, s ezt a formálódóban lévő identitást, hasonulási vágyat csak tovább erősíthette „vidékisége”: az a tény, hogy kívülről jött, bizonyításkényszerbe került. Mindezt tovább árnyalja a helyi polgári körökben közismert szociáldemokrata beállítottsága.

Idetartozó adat, hogy az épp Róth által 1918 decemberében (valószínűleg a szerb főhatalom egyetértésével) elrendelt felhivatalos népszámlálás 2,9% zsidó nemzetiségű lakost vett lajstromba Temesvárott. Ám a városvezetői tisztét a zűrzavaros politikai helyzetben is megőrző, eredeti foglalkozására nézve statisztikus Geml József polgármester ehhez tüstént hozzáteszi, hogy a 75 332 fő összeírt népesség 10,3%-át kitevő 7646 izraelita közül „csak 2175 vallotta magát zsidó nemzeti-ségűnek”.⁵⁰ Minden bizonnyal soraikban kell keresni a hamarosan megerősödő bánági cionizmus híveit. Az 1920-as román népszámlálás ugyanis már 8296 zsidó nemzetiségű polgárt írt össze.⁵¹ E folyamat egyik fontos állomása 1918. november 10-én volt, amikor is

„mintegy 500 zsidó értelmiségi, üzletember, iparos és katonatiszt Vermes Ernő elnökletével megfogalmazta azt a követelést, hogy ismerjék el a zsidókat is nemzetiségként a többi mellett. Megalapították a Zsidó Nemzeti Tanácsot, amely nemsokára átalakult Erdély és Bánát Zsidó Nemzeti Szövetségévé. A korábbi magyar területek zsidói ezzel valamiféle közös frontot hoztak létre.”⁵²

Róth Ottó maga is ott volt a sorsfordító eseményen, ahogy Schatteles Tibor írja:

„Nem örült mindenki ennek az új megközelítésnek. Dr. Róth Ottó is részt vett a gyűlésen, de különleges céllal: *meg szeretne volna győzni a zsidókat, hogy adják fel a tervüket*, és úgy szállt be a vitába, hogy héberül idézte a bibliai parancsot: »Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!« Mivel azonban senki sem értette, hogy ugyan miért mondana ellent ez a bibliai parancsolat annak, hogy a zsidók önmaguk védelmére létrehozzák a szervezetüket, *az egyébként sokak számára szimpatikus politikus csaldóttan otthagya a gyűlést.*”⁵³

E balul sikerült fellépéséből nem lehet másra következtetni, mint hogy Róth a marxista utópia jegyében elhatárolódott a – bánági zsidóság 1918 őszén egyelőre még

⁵⁰ Geml József: *Emlékiratok polgármesteri működésem idejéből.* (1914. VI. 15. – 1919. IX. 4.). Timișoara, Helicon, 1924. 109.

⁵¹ Jakabffy-Páll (1939): i. m. 54. Vö.: Olosz Levente: *A cionizmus kezdetei Erdélyben (1900–1918).* In Gecsényi Lajos – Fazekas Csaba (szerk.): *Tanulmányok a magyarországi zsidóság történetéből.* Budapest, Milton Friedman Egyetem, 2019. 107–120.

⁵² Schatteles Tibor: *A temesvári zsidóság, történelmi távlatkép.* Budapest, Múlt és Jövő Alapítvány, 2020. 217.

⁵³ Schatteles (2020): i. m. 217–218 (*kiemelés – B-K. B.*).

kisebb szegmensére kiterjedő – helyi cionista mozgalomtól, egy másik forrásunkból pedig az is tudható, hogy – hosszabb távon – a „zsidó nacionalizmus” helyett valóban „az internacionalizmusban látta az egyetlen kivezető utat”. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy bár maga ateista nézeteket vallott, nem volt semmilyen vallási meggyőződés ellensége.⁵⁴ Csak éppen képzett szociológusként másképp gondolkozott a bánsági s főként temesvári integrációs/asszimilációs trendekről, és más volt a jövőképe is, mint kortársai többségének. Egyik vitapartnere, Dohány Gyula viszont „cionista alapon kívánta megoldani a zsidókérdést”, míg Gábor Dezső városi moziigazgató szerint „a szocializmus nem zárja ki a cionizmust”.⁵⁵

Az eddigiekből is kiderülhetett, a csavaros eszű ügyvédnek nem száll inába a bátorsága, ha – akár egy tömeggyűlésen is – meg kell védenie álláspontját, bátran vállalja (nemzet)politikai elképzeléseit, s nem csupán a „fősodor” véleményével mer vitába bocsátkozni, hanem a „központ” elvárásaival is kész szembeszegülni, ha azt tartja helyesnek.

Geml József temesvári polgármester emlékiratai szerint Róth Ottó a Tiszti Kaszinó előtti kertben tartott munkásgyűlésen már 1918. október 30-án este felvetette hallgatósága előtt, hogy fontolóra kell venni, „mehetnek-e még Károlyival. Kijelentette, hogy Délmagyarország népének nem marad más hátra, mint, hogy maga vegye kezébe a béketárgyalásokat.”⁵⁶

Ennek első markáns megnyilvánulása az volt,

„hogy amikor 1918. november 3-án a Gyárudvarban a szocialisták gyűlésén a budapesti Nemzeti Tanács megbízottja – Kellermann Gusztáv népbiztos – bejelentette, hogy a »Constituante« nemsokára dönteni fog az államformáról, *Róth Ottó kijelentette, hogy ez a Bánságot már nem érdekli, hiszen Temesvárott a katonatisztek, katonák és munkások már október 31-én kikiáltották a Bánáti Köztársaságot.*”⁵⁷

Ismereteink jelenlegi szintjén mindenesetre annyi máris megkockáztatható, hogy Róth korántsem tűnik a budapesti népköztársasági, majd a tanácskormány valamiféle meghosszabbított karjának, engedelmes helyi eszközének. A koronatanúnak tekinthető Geml József polgármester ugyanerről a november 3-i szocialista gyűlésről beszámolva még egyértelműbben fogalmaz: „*a temesvári szocialisták vezetői nem sokat törődtek a budapesti nemzeti tanáccsal, hanem kezdettől fogva önálló kül- és belpolitikát csináltak.*”⁵⁸

⁵⁴ Az unitus vallású gyerekkori barát ezt jegyzi fel híressé vált osztálytársai beállítottságáról: „megállapítottam, hogy Groza, jól lehet az (antikapitalista) baloldallal tart nemzeti érzésű és keresztény [...] Ottó meggyőződéses kommunista, *felekezeten kívüli, de nem vallásellenes.*” Brinzeu (2011): i. m. 229 (*kiemelés – B-K. B.*). Vö.: a 21. sz. jegyzettel is!

⁵⁵ Jakabffy-Páll (1939): i. m. 57. Vö.: Gábor Dezső: *A magyarországi zsidókérdés új megvilágításban. Zsidó nemzetiségi kérdés.* Temesvár, (k. n.), 1919.

⁵⁶ Geml (1924): i. m. 92.

⁵⁷ Jakabffy-Páll (1939): i. m. 14 (*kiemelés – B-K. B.*). Vö.: Geml (1924): i. m. 93–94.

⁵⁸ Vö.: Geml (1924): i. m. 93 (*kiemelés – B-K. B.*). Szekernyés egymondatos összegzése ebben a vonatkozásban is helytállónak látszik: „Kísérletet tett a Bánsági Köztársaság nemzetközi elismertetésére.”

A főhatalom tiszavirág-életű birtoklásának hónapjaiban (s közvetlenül szerbek általi 1919. február 20-án bekövetkezett menesztése után) pedig néhány olyan politikai-diplomáciai akció fűződik a nevéhez, amelyek több kérdőjelet is fölvetnek valódi elképzeléseit illetően.

Róth Ottó belgrádi diplomáciai küldetése

Mindenekelőtt azt kell rögzítenünk, hogy a *bánági különállam* létrehozásának megkísérlése mögött több jól ismert, s gyakorlatilag minden feldolgozásban hangsúlyosan szereplő tény húzódik meg, miszerint a három bánági megye – Torontál, Temes és Krassó-Szörény – elméletileg életképes gazdasági egységet alkotott (volna), ráadásul nagyjában-egészében arányos nemzetiségi összetétellel, megközelítőleg hasonló nagyságrendű szerb, sváb, román és magyar lakossággal.⁵⁹ Itt kell máris megjegyeznünk, hogy ez a bonyolult – etnikai/demográfia/kulturális – helyzet elméletileg még több esélyt kínálhatott a Jászi-féle „keleti Svájc” megteremtéséhez a Bánágban, mint a történelmi Erdélyben, a Partiumban vagy Máramarosban. Arday Lajos főként angol levéltári adatokra támaszkodó kutatásaiból pedig immár az is ismeretes, hogy e helyzetet felismerve – s talán a francia ihletésű és vezényletű közép- és délkelet-európai „nemzeti átrendeződés” távlati stratégiai törekénységét megsejtve⁶⁰ – Léon Gaston Jean-Baptiste Farret francia generális több bánági szocialista és nemzetiségi vezetővel (köztük Róth Ottóval) már 1918 késő őszétől tárgyalásokba bocsátkozott *egy párizsi protektorátus alatt létrehozandó ütközőállam* – a „Bánáti Köztársaság” – megteremtésének eshetőségéről. S Arday szerint ez csupán „az első lépés lett volna egy francia érdekszférához tartozó dunai konföderációhoz vezető úton”. Figyelemre méltó fejlemény, mindenesetre „érdekes egybeesés – folytatja Arday –, hogy az 1918 novemberétől 1919 júliusáig lebegtetett elképzelést a szerb kormány és Kun Béla (1886–1939) is támogatta, brit dokumentumok és jugoszláv feldolgozások szerint. A terv – rövidre zárva – a Párizsban tárgyaló román, angol és olasz küldöttek ellenállásán bukott meg.”⁶¹ Vagyis Róth Ottó kérészetű bánági

Szekernyés (2016): i. m. 563.

⁵⁹ A szakemberek számára csaknem közhely, hogy az I. világháború előtt a „Tisza–Maros szög” összefoglaló néven is ismert Temes, Torontál, Krassó-Szörény, Csanád és Arad, valamint Bács-Bodrog vármegyék népe nemzetiségi szempontból igen arányosan lakta a történelmi Dél-Magyarország említett területeit. Miként a statisztikusként is elsőrangú Geml sokszor idézett munkájában rögzíti: „[...] épen itt kell kulturális téren mindent elkövetni a nemzetiségek meghódítására, mert itt egymásközt a négy főelem majdnem egyenlő számban oszlik meg és pedig van 766.000 magyar, 652.000 német, 1.000.000 román, és 600.000 horvát-szerb nemzetiségű.” Geml (1924): i. m. 23.

⁶⁰ Lásd erről: Jacques Bainville: *Les conséquences politiques de la paix*. Paris, Fayard, 1920.

⁶¹ Arday Lajos: *Vélemény Borsi-Kálmán Béla: „A bánági nemzeti identitás problémái az 1918-as rendszerváltás után” című doktori értekezéséről*. (Budapest, 2006. június 29. A szerző birtokában.) Vö.: Arday Lajos: *Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919*. Budapest, Magvető,

vezérszerepe évadján nemcsak a saját szakállára, hanem átmenetinek bizonyuló francia stratégiai elgondolások szellemében, továbbá bizonyos mértékben a budapesti tanácskormány egyetértésével is cselekedett. S nézetei kikristályosodásában intellektuális felkészültségén kívül valószínűleg annak a ténynek is szerepe volt, hogy minden bizonnyal nemcsak a Károlyi-kormány nemzetiségügyi miniszterének a „szentistváni Magyarország” integritásának megőrzésére vonatkozó politikai elképzeléseit, hanem, miként már utaltunk rá, magát Jászi Oszkárt is jól ismerte. Tudjuk például, hogy megfigyelőként maga is jelen volt Jászi és Maniuék 1918. november 13–14-i, kudarcba fulladt aradi tárgyalásain,⁶² s adataink szerint, amikor Jászi 1923 májusában ismét Romániába látogatott – 1920 novemberében járt ott először –, szerét ejtette, hogy Róth Ottót is fölkeresse Temesvárott.⁶³

Ennyi előzmény után most nézzük meg egy kicsit alaposabban, mit is cselekedett konkrétan a Bánáti Néptanács első számú vezetője. Jóllehet „hivatalosan” Kun Béla megbízásából érkezett Belgrádba 1919. március 26-án, ám ottani ténykedése arra utal, hogy nem csupán szülőföldje valamiféle autonóm státusát tartotta ő is – jobb híján – üdvösnek, hanem ennek elérésére, hatáskörét jócskán túllépve, akár radikális megoldásoktól sem riadt volna vissza. Belgrádi misszióját érintő kútforrásokból erről az derül ki, hogy Róth feladata egyfelől a valódi francia politikai szándékok kipuhatólása, másrészt a magyar kormány tárgyalási akaratának bejelentése volt – akár jelentős területi engedmények árán is. Róth emellett a budapesti tanácskormány nevében felvetette: alakítsák a Bánságot önálló állammá, még hozzá francia (katonai) védelem alatt. Ragaszkodott viszont a népszavazás megtartásához.⁶⁴

Gyanúnkat, miszerint Róth nem csupán ismerte, de korlátozott mozgástere mértékében szívesen *alkalmazta is volna* a Bánságban Jászi elgondolásait, egy közvetett adat szintén megerősíteni látszik. Geml József temesvári polgármester, aki Róthék regnálása idején is betöltötte hivatalát, így értékeli a két kormánybiztos – Róth és Jakobi – ténykedését:

1990. 173., 325. Az európai kontinens s benne térségünk „nemzetállamokká” rendeződő etnikai mozaikdarabkáiról kevesen írtak olyan mélyenszántó geostratégiai-geopolitikai megalapozottságú összegző elemzést, mint a szerző. Kik vagyunk mi? Gondolatok és tények a nemzeti identitásról és mentalitásról. In Arday Lajos: *Nemzetállamok és kisebbségek. Történelem és identitás Közép-Európában*. Budapest, L'Harmattan, 2016. 23–112. Még újabban Arday Lajos: *Trianonról. Valóság*, (2020), 8. 37–45. Vö.: Anne Applebaum: *Kelet és Nyugat között. Európa határvidékén*. Budapest, Örökség Kultúrpolitikai Intézet, 2016; Juhász József: *Két korszak határán. Tanulmányok Kelet-Európa jelenkortörténetéből*. Budapest, L'Harmattan, 2007; Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története*. Budapest, Jaffa, 2018. 281–285.

⁶² Păiușan (1993): i. m. 135. Vö.: Siklós András: *Magyarország 1918/1919. Események/képek/dokumentumok*. Budapest, Kossuth, 1978. 174–181.

⁶³ Litván György (szerk.): *Jászi Oszkár naplója*. Budapest, Osiris, 2001. 374.

⁶⁴ Hornyák Árpád: *Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927*. Újvidék, Forum, 2004. 43–44. Vö.: Ormos (1983): i. m. 212–213., 229.

Az első igazi temesvári magyar szociáldemokrata, avagy az utolsó bánsági magyar úriemberek egyike?

„A megalakult néptanácsból és az annak élére került népbiztosoktól is nem tagadható el a jó szándék; el kell ismerni, hogy a féktelen népszenvedélyt, a fosztogatást, a rablást és gyilkolást városunkban gyors katonai és néprendőri erővel megakadályozta; tudjuk, hogy az egész Bánát jó sorsa a szívén fektült; hogy *az ittlakó nemzetiségek egyenjogúságát kantonszerű közigazgatással szándékozott biztosítani*, végül meg vagyunk győződve arról, hogy mindenütt és mindenben igazi demokratikus szellemet akart behozni.”⁶⁵

Feltevésünk szerint Jászihoz fűződő kapcsolata is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Róth, belgrádi küldetését teljesítve, immár magánemberként, amint két másik forrásunkban olvashatjuk:

„olyan ajánlattal fordult a francia tábornokokhoz, amit nem feltétlenül helyeselt volna Kun Béla.”⁶⁶ Kifejtette nézetét arról, hogy 45 000 főnyi hadsereg megjelenése esetén a nép fellázadna a bolsevikok ellen, de erre csak akkor lehetne számítani, ha a békekonferencia akárcsak félhivatalos formában is, de fogadná a magyar szakértőket.”⁶⁷

Ha pedig a maga fogalmazta – Paul de Lobit tábornoknak, a magyarországi francia haderő parancsnokának 1919. március 28-án délelőtt Belgrádban átnyújtott, de nem hozzá, hanem Louis Félix Franchet d’Espèrey tábornokhoz, a Keleti Szövetséges Hadseregek fővezéréhez intézett – francia nyelvű memorandum eredeti szövegét is alaposabban szemügyre vesszük, nem csupán Róth a korábbi szakirodalomból már ismert, nem is nagyon titkolt bolsevikellenessége⁶⁸ tapintható újfent ki, hanem az alábbi, a Bánság önálló politikai entitása mellett felsorakoztatott, meggyőzőnek remélt érvrendszer is formát ölt.

Most ezt a „Doktor Roth Otto, a Bánság Kormányzója” aláírással ellátott iratot fogjuk teljes terjedelmében idézni:

„A de Lobit tábornok megbízásából Vix ezredes által Károlyi grófnak átnyújtott ultimátum révén a magyar kormány a Köztársaság elnökével együtt lemondani kényszerült, és a hatalom a proletariátus kezébe került, amely a szociáldemokrata és a kommunista pártot a magyar szocialista pártban egyesítette. Ma Magyarországon csak ez az egyetlen párt létezik.

Március 21-én az egész el nem foglalt magyar területen kikiáltották a proletariátus diktatúráját. De olyan értesülésekkel rendelkezem, hogy a Bánság kivételével a bolsevizmus az elfoglalt területek bizonyos régióiban is felütötte a fejét.

Am ha nem foganatosítanak azonnali intézkedéseket, a bolsevizmus a Bánságban is ki fog törni. Ezt a mozgalmat tovább fogja erősíteni a szerbek és a románok közötti ellenségeskedés. Ugyanúgy, mint ahogyan Magyarországon és különösképpen Budapesten a bolsevik mozgalmat a nemzeti érzés hevíti, hasonlóképpen a nacionalizmus a Bánságban is szítani

⁶⁵ Geml (1924): i. m. 105 (*kiemelés – B-K. B.*).

⁶⁶ Ormos szerint Kun Béla utólag „igazolta” egyetértését Róth missziójának *hivatalos* részét illetően, nem tudhatta viszont, hogy a temesvári „jobboldali szociáldemokrata” ügyvéd *privátim* miféle többletérvekkel próbálta a francia döntéshozókat befolyásolni. Ormos (1983): i. m. 213–214.

⁶⁷ Hornyák (2004): i. m. 44. Vö.: Ormos: „[A] tanács hatalom megdöntéséhez mintegy 45 000 főnyi hadsereg bevonulatására lenne szükség. Az ország lakosságának nagy része [...] e hadsereg megjelenésének hírére felkelne a bolsevik rezsim ellen. Erre viszont csak akkor lehetne számítani, [...] ha az antant helyt adna néhány magyar kívánságnak és félhivatalos formában kész lenne Párizsban magyar szakértőket fogadni.” Ormos (1983): i. m. 214.

⁶⁸ Lásd írásunk 1. sz. jegyzetében (*kiemelés – B-K. B.*).

fogja a bolsevik fellendülést. Ahhoz, hogy a bolsevizmus elé gátat emeljünk, a legbiztosabb és általam garantált eljárás a jelenlegi körülmények között egy független Bánság megalkotása lenne a francia csapatok védelme alatt, kizárva minden más nemzet hadseregét, sőt esetleg a Bánság Franciaország általi gyarmatosítása. Megvizsgáltam ezt a kérdést a Károlyi-kormányral és a jelenlegi bolsevik kormányzattal. Mindkettő teljes szabadságot adott, hogy ez irányban cselekedjek, annál is inkább, mert 1918. október 31-én kikiáltottam a Bánáti Köztársaságot, és ettől a korszaktól kezdve 1919. február 20-ig én gyakoroltam a kormányzói hatásköröket, ezen időponttól a fegyverszüneti megállapodásokat megszegve a szerbek a saját kezükbe vették a közigazgatást. A francia tiltakozásnak ez az egyetlen formája [szó szerint: megoldása], amely 1) – képes ellenállni a bolsevizmus terjesztésének a környező országokban; 2) – mely lehetővé teszi a bánsági nemzetiségi kérdés közmegegyezésre történő rendezését; és végül 3) mely módot ad számunkra, hogy egy antibolsevista fényforrást teremtsünk a Bánságban. Ez a megoldás annál is inkább ajánlatos, mert a szerbek és a románok szívesebben látnának egy független Bánságot, mintsem hogy azt az egyik vagy másik [vitázó] félhez csatolják. A szerbek és románok felhatalmazásával bíró képviselők tettek előttem ebben a szellemben fogant formális kijelentéseket.

A Bánság gazdaságilag [fél]oszthatatlan. A magyarok és a svábok, valamint a minden nemzetiségből származó szocialisták véleménye egyhangú ebben a tárgyban. Végül pedig a javasolt megoldás az egyetlen, amely összhangban áll a wilsoni elvekkel és amelyet a népakarat érvényre juttatna, amennyiben a kérdést népszavazás elé bocsátanák. De szükséges, hogy ez a megoldás igen gyors legyen, és hogy az előkészítést szolgáló döntéseket meghozzák, még ha azok ideiglenesek is. Bármiféle késlekedés helyrehozhatatlan katasztrófához vezethet a Bánság lakóira, a szomszédos országokra és az antant megszálló csapataira egyaránt. Valójában a bolsevizmus máris megnyilvánul vagy lappangó állapotban van Szabadkán, Szegeden, Aradon, Petrozsényban és Szlovéniában. A Bánság bolsevizmustól való megóvása magát Szerbiát is megmentené ettől a szerencsétlenségtől, s ennél fogva az egész Nyugatot.”⁶⁹

Róth és közege nézetei nem különböz(het)tek alapvetően a rohamosan magyarosodó többi bánsági (leginkább persze lugosi és temesvári) polgári és beamterréteg opciójától, legalábbis a Temes-vidék államjogi hovatartozását illetően. Azt pedig, hogy előfeltevésünk a hétköznapi szintjén, a mindennapi életben sem tűnik megalapozatlannak, épp maga látszik tanúsítani, amikor Jakabffy Elemér kérésére írásban idézi fel az 1918. október 31-i, valóban forradalmi eseményeket, amelyeknek egyik főszereplője éppen ő volt.⁷⁰ (Az előzményekhez tartozik, hogy Róth pesti szociáldemokrata kapcsolatai révén a *Népszava* szerkesztőségéből már 30-án éjjel telefonüzenetet kapott, s miután megértette, hogy a magyar csapatoknak

⁶⁹ Mémoire à Monsieur le Général Franchet d'Espèrey, Commandant en chef les Armées Alliées (Constantinople). In Ádám Magda (főszerk.): *Documents diplomatiques français sur l'histoire du Bassin des Carpates. 1918–1932*. I–IV. kötet. Budapest, Akadémiai, 1993–2000. (*Kiegészítések tőlem* – B.-K. B.) A kérdéses iratot lásd I. kötet, 1918 augusztus–1919 augusztus. 507–508. Erősen lerövidített kivonatos magyar fordítását lásd a Korda-interjúban.

Ebben az 1938. december 23-án készült beszélgetésben Róth azt állítja, hogy 1918. október 31-én ő a „köztársaságot” kiáltotta ki, amelyhez mentora, Farret francia tábornok illesztette a „Bánáti” kifejezést, s ily módon rögzült az utókor emlékezetében, ellenben megfelel a valóságnak, hogy Bartha Albert vezérkari alezredessel ugyanekkor megalakították a „Bánáti Néptanácsot”. Ugyanebben az interjúban jelentette ki azt is, hogy a Gouverneur” (kormányzó) címet szintén Léon Farret „adományozta” neki, ennél fogva a memorandumot így írta alá: „Dr. Roth Otto, a Bánát kormányzója.” Korda (1938): i. m. Vö.: Marchut Réka: *Bánáti Köztársaság: valóság vagy legenda? (kötetünkben a 35. oldalon)*.

⁷⁰ Lásd erről bővebben: Borsi-Kálmán (2020): i. m. 34–37.

valószínűleg rövidesen ki kell üríteniük a Tisza–Maros közét, s az antanthaderő temesvári bevonulása csupán rövid idő kérdése, politikai barátaival, köztük Bartha Albert alezredessel, a Károlyi-kormány leendő hadügyminiszterével úgy határozott, hogy egy „önmaguk megalkotta szervezettel próbálják a Bánágot megmenteni.”⁷¹

Csupán egy-egy mondatot emelünk ki 1918. október 31-i, a temesvári Tiszti Kaszinó színpadán elhangzott rögtönzött beszédéből, illetve a polgármesteri hivatal erkélyén elhangzott másik, egy nappal későbbi ünnepélyes kijelentéséből:

„Uraim, a köztársaság publikálva [recte: proklamálva] van. Kötelességünk, hogy lehetőleg a legbékésebben, a legrendesebben csináljunk mindent, hogy megmentjük, ami még menthető. Közelednek az antant-csapatok. Vigyázzunk, hogy ezt a kis földet, amelyet reánk bízta, megtartsuk.”⁷²

„A forradalom eljött, de mostantól fogva be is fejeződött. Megmutattuk a világnak, megmutattuk utódainknak, hogy a Bánág és Temesvár népe vérontás nélkül ki tudta vívni a köztársaságot és egy jobb jövőt.”⁷³

Ha a fentebbi értesüléseket s Róth Ottó különféle megnyilatkozásait értékelni próbáljuk, egy dolog mindenképpen feltűnő: a románokról – leszámítva persze a Bánág területi hovatartozása miatt kirobbanó heves szerb–román vitát (amely persze saját politikai stratégiájának egyik fontos eleme volt) – szinte nem is esik szó. Mintha ő sem számolt volna komolyan azzal – akárcsak Temesvár megannyi politikai tényezője és a „városi közönség” elsöprő többsége –, hogy az elméletileg szóba jöhető opciók és forгатókönyvek közül épp ez fog megvalósulni.

Arra, hogy Róth legkevésbé a román térnyerésre számított, s ha már két rossz közül választania kellett, akkor a szerb hatalmat részesítette előnyben a nagyromán változattal szemben, ugyancsak van egy közvetett értesülésünk. A vele és nézeteivel

⁷¹ Jakabffy–Páll (1939): i. m. 12. Fontos adaléknak tetszik, hogy egy kortárs úgy tudja: „Temesvározt Lukachichnak [Budapest karhatalmi parancsnokának] az a parancsa adta meg a forradalomra az impulzust, amely elrendelte Bartha ezredes letartóztatását.” Lásd: Magyar Lajos: *A magyar forradalom. Élmények a forradalom főhadiszállásán*. Budapest, Athenaeum, 1919. 62. Vö.: Farkas Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásában*. Budapest, Akadémiai, 1969. 340–341. (Farkas szerint már „október 30-án kikiáltották az ún. bánáti köztársaságot”. 341.)

⁷² Borsi-Kálmán (2020): i. m. 33. Az egyik szem- és fültanú, Folba János m. kir. tábori főesperes, akkortájt a temesvári hadapródiskola lelkész-tanára, akit Jakabffýék – az audiatur et altera pars elvét érvényesítve – szintén megszólaltattak, „vezércikkyszerű forradalmi beszéd” gyanánt jellemezte Róth szónoklatát. Jakabffy–Páll (1939): i. m. 14. (a 3. sz. jegyzet végén). Folbának a „parancsnok” (Horth tábornok) távolmaradása is feltűnt. E mozzanat kivételével elbeszélése tartalmilag egyezik Róth visszaemlékezésével. Jakabffy–Páll (1939): i. m. 14. A „vitát” az ugyancsak jelen lévő polgármester dönti el, Geml, aki Róth Ottóval megegyezően örökítette meg a Tiszti Kaszinóban történeteket, a leendő népbiztos szavait azonban ő is mint „erős, gyújtó beszédet” értékelte. Geml (1924): i. m. 93.

⁷³ Idézi: William Marin: *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*. Timișoara, Facla, 1978. 63. oldalról – Dudaș (2016): i. m. 571.

nem különösebben rokonszenvező id. Niamešny Mihály, a lippai választókerületnek a helyi románság által is megválasztott munkapárti képviselője,⁷⁴ akinek az I. világháború előtt szintén volt ügyvédi magánpraxisa Temesváron 1918. december 16-án – a szerb megszállás egyik kényszerű következményeként minden magyar hivatalnok feje felett Damoklész kardjaként lebegő „hüségeskü” eshetősége kapcsán –, ezt jegyzi fel Róthék ténykedéséről:

„Kényszer hatása alatt pedig a magyar kormány álláspontja szerint a tisztviselők még »hüségeskü« is tehetnek a szerbeknek. A rezerv tiszt bírák is mind aláírták a nyilatkozatot. Ott a tiszti kaszinó nagytermében hallottam, hogy az aláírók sorozatát különben is Tőkés és Jakobi kormánybiztos főispánok nyitották meg. Erre felmentem, aláírtam a nyilatkozatot. A tisztek elkeseredésükben azt beszélték, hogy ez az *idea nem a szerbektől, hanem Róth Ottó szociáldemokrata kormánybiztostól ered. Az autonóm Bánát szerb fennhatóság alatt: erről álmodik Róth Ottó.* Így maradhat meg hatalmon. Tegnap itt volt a szerb vojvoda, aki éppen úgy, mint Szavatics ezredes ur, kijelentette, hogy ez szerbföld. A vojvodát ugyan Róth állítólag megfenyegette volna, hogy sztrájkot rendez a szervezett munkásokkal az annexió ellen. Ezt azonban nem tudom komolyan venni [...]»⁷⁵

Pedig a helyéről 1919. február 20-án erőnek erejével elmozdított civil kormánybiztos, akit Farret generális utasítására Dupuy őrnagy védett meg a szerb atrocitásoktól,⁷⁶ nem viccelt: Róth Ottó beváltotta a már 1918 decemberében kilátásba helyezett – lebegtetett – figyelmeztetését: 1919. március 21–23. között általános sztrájkot hirdetett a Bánság egész területére.

Erről így számol be egyik román kútfontk:

„1919. február 20-án, miután erőszakkal bevezették a szerb polgári közigazgatást, vagyis megszüntették a kettős adminisztrációt, a katonai hatalom addig a szerbek, a civil viszont

⁷⁴ Lásd erről: Schäffer Ernő: Niamešny Mihály. A lippai kerület orsz. képviselőjéről. *Délmagyarországi Közlöny*, 1912. szeptember 22. 1. Vö.: Valótlan hír Niamešny Mihály lemondásáról. *Délmagyarországi Közlöny*, 1913. március 28.; Vacsora Niamešny képviselőnél. *Délmagyarországi Közlöny*, 1913. október 7. (Mindhárom adatért itt fejezem ki köszönetemet Szekernyész Jánosnak.) Lippai képviselőként id. Niamešny Mihálynak valószínűleg a Róth családról is lehettek értesülései, de ezeknek nem bukkantam a nyomára.

⁷⁵ Id. Niamešny Mihály 1918. augusztus 25-én, negyvenharmadik születésnapján kezdődő kiadatlan naplójegyzete 1918. december 16-i bejegyzése. Niamešny-naplójegyzet, 91–93. fol. *Zlinszky-archívum*. A szerző tulajdonában (*kiemelés – B-K. B.*). Közel húsz év távlatából id. Niamešny Mihály – nevek említése nélkül – így vélekedett az 1918/19-es eseményekről: „[A] gyászos öszirózás forradalomkor Temesváron néhány tulfutott fantáziájú felforgató a »külön bánati néptanácsot« megalkotta, ez a néptanács a maga rövid életét alig folytathatta Temesvár és periferiáján tulterjedő hatáskörben.” *Niamešny Mihály ünnepi beszéde az Országos Ügyvédszövetség megalakulásának negyedszázados évfordulója alkalmából tartott díszülésen Budapesten, 1936. május 9-én*. Budapest, 1936. *Szeged és a Délvidék*. Írta és a D. M. K. E. 1935. évi május hó 12-én tartott közgyűlésén felolvasta dr. Niamešny Mihály. Szeged, 1937. Kötetben lásd Komáromi László (szerk.): *Az almánfalvi Niamešny család története és Dr. Niamešny Mihály a XX. század közéletében*. Budapest, Helikon, 2011. 182.

⁷⁶ Dupuy őrnagy katonai fedezettel kísértette át őket Aradra, „ahol hosszabb ideig – május közepéig – barátságos internáltságban maradtak”. Jakabffy-Páll (1939): i. m. 25. 11. sz. jegyzet.

a magyarok kezében lévén, Temesvár, Lugos, Resicabánya és a Bánság más ipari központjainak nagy többségükben magyar–német származású munkásai, tisztviselői és kereskedői általános sztrájkot robbantottak ki. Ez a sztrájk nem csupán a polgári közigazgatás szerbek általi átvétele ellen irányult – hangsúlyozza a szerző –, hanem főként ama tény váltotta ki, hogy fölszámolták a bánági magyar adminisztrációt, valamint a nép- és munkástanács hatalmát. Ez és a Bánság volt kormánybiztosának – akit a magyarok helyeztek az úgynevezett bánati köztársaság elnöki székébe – elűzése a Bánság területéről volt a némely bánági város idegen származású munkásai, tisztviselői és kereskedői által kirobbantott sztrájk reális alapja. *Mindezek a magyar akciók az úgynevezett demokratikus, majd szocialista forradalom keretében zajlottak, amelyek révén »Nagy-Magyarországot« próbálták megmenteni.*⁷⁷

Bárhogy lett légyen is, a szerbekkel való szakítás ténye visszavonhatatlanná vált, és Róthék tényleg rá voltak utalva a francia katonai hatóságok támogatására. S ebben nem is volt hiány, imént idézett román kútfőnk tudni véli, hogy Róth, „jóllehet elvileg a francia hadsereg fogságában volt, s kényszerlakhelyet jelöltek ki számára, francia törzstisztek segítségével háborítatlanul mozoghatott a Bánság területén”. Sőt, 1919 márciusában a francia megszálló csapatok vezére, Farret tábornok maga kísérte Róthot Aradról Belgrádba, hogy Kunéktól kapott diplomáciai feladatának (s maga szabta célkitűzéseinek) eleget tehessen.⁷⁸

Ennek jegyében Sándor uralkodó főherceggel (régenssel) is találkozott, és megkísérelte elfogadtatni vele főtebb már ismertetett elgondolásait. Mi több, állítólag nyomatékosan figyelmeztette: ha nem támogatja a bánági autonóm szocialista köztársaság – mint Románia, Szerbia és Magyarország közötti ütközőállam – létrehozását, elveszítheti trónját.

Farret generális megkülönböztetett jóindulata nemcsak a szerbek általi esetleges letartóztatástól óvta meg a volt civil kormánybiztost,⁷⁹ hanem azt is lehetővé tette számára, hogy a szerb fővárosból visszajövet, 1919. április 12-én, Lugoson, a helyi munkásotthonban szervezett nagygyűlésen – egyszersmind a Farret generális iránti rokonszenvtüntetésen⁸⁰ – Róth beszámoljon belgrádi missziójáról, s kifejtse főtebb

⁷⁷ Păiușan (1993): i. m. 164 (*kiemelés – B-K. B.*).

⁷⁸ Păiușan (1993): i. m. 164.

⁷⁹ Egy adat szerint közeli munkatársát és barátját, Jakobi Kálmánt a szerb hatóságok „bolsevik üzemek” címén 1919. május 6-án Temesvárott őrizetbe vették, és augusztus elsejéig Szemendriában fogva tartották. Jakabffy-Páll (1939): i. m. 25. 11. sz. jegyzet. Román kútfőnk azt is tudni véli, hogy Jakobi irányította volna a bánági bolsevik propagandát, amelyre a budapesti kormány diverziós céllal ötmillió koronát és „több vagon papírt” küldött röpcédulák és falragaszok nyomtatása céljából. Păiușan (1993): i. m. 167–168.

⁸⁰ Az idős francia katonatiszt magyar szimpátiái annyira szembetűnők voltak – ezt alighanem tovább erősítette, hogy Kovács Brúnó személyében magyar titkára volt, aki a tolmácsi teendőket ellátta –, hogy román diplomáciai demarsot váltottak ki, s a parancsnokot nem sokkal később csapataival együtt a szerbiai Mokrinba vezényelték, majd „rövid idő múlva hazarendelték”. Geml (1924): i. m. 120. Păiușan úgy tudja, hogy maga Ionel Brătianu román miniszterelnök járt közben a francia kormánynál és hadseregvezetésnél elmozdítását kiesziközlendő. Păiușan (1993): i. m. 166. Lásd még ehhez Szekernyés János: *Piaristák Temesváron. A kegyestanítórendi főgimnázium, rendház és templom*. Temesvár, Solness, 2009. 57.; Păiușan (1993): i. m. 149–150.; Koszta István: *Nem (csak) Erdély volt a tét – kései tudósítás a párizsi konferenciáról*. Csíkszereda–Budapest, Kárpátia-Stúdió, 2010. 103.,

már ismertetett nézeteit a „bánsági köztársaság” tárgyában, arra kérve a vegyes nemzetiségű dolgozókat, hogy „*a jövőben ne románoknak, szerbeknek vagy magyaroknak, hanem bánságiaknak tekintsek magukat*”.⁸¹

Epilógus

Róth Ottó szolgálatait – viszonzásképpen – a franciák később is igénybe vették: 1919 augusztusában politikai megbízatással Aradról (recte: Szegedről) Budapestre küldték. Feladata a román megszálló csapatok és a budapesti szociáldemokrata pártvezetés közötti kapcsolat megteremtése volt. Itt viszont Petri lexikona szerint csupán a román hadsereg novemberi kivonulása után nyerte vissza teljes mozgásszabadságát. Nem sokáig, mert a magyar hatóságok lefoglalták – „*noha 1919. március 21-én ő volt az egyetlen, aki a szocialisták országos nagygyűlésén a kommün ellen szavazott*”⁸² – és 1920 májusáig be is börtönözték, a Markó utcában tartották fogva.⁸³

De az egykori kormánybiztos megpróbáltatásai ezzel még nem értek véget: Róth Ottót a Bánságban és Temesváron berendezkedő román hatóságok ugyanúgy meghurcolták, mint pár hónappal korábban a Levente-pör⁸⁴ résztvevőit.

„Midőn 1920 június közepén Budapestről hazatért, letartóztatták. A vizsgálat során megállapították, hogy Roth [sic!] kifogásolt ténykedései 1918 novemberében történtek, amikor itt még nem volt román impérium, tehát nem irányulhattak a román állam érdekei ellen [...] 1920 szeptember közepén ellene az eljárást megszüntették és őt szabadon bocsájtották.

233., 264–265. Farret tábornokon kívül egy másik magas rangú francia katonatisztról – Henri de Gondrecourtról – is az a hír járta, hogy rokonszenvezik a magyarokkal. Lásd: Tonelli Sándor: Franciák Szegeden 1918. december – 1920. március. *Acta Universitatis Szegediensis*. 7. (1939), 1. 13.; Domonkos László: Hajótöröttek. Szpáhik Szegeden – Furcsa megszállás kilencven éve (Kozma Miklós: *Összeomlás 1918–19*. c. művének alapján). *Magyar Nemzet Magazin*, 2009. június. 6. 37.

⁸¹ Păiușan (1993): i. m. 164–165. Vö.: Marchut: *Bánáti Köztársaság: valóság vagy legenda?* (köte-tünkben a 35. oldalon).

⁸² Róth Ottó dr. 50 éves. *Temesvári Hírlap*, 1934. december. 7. 6 (kiemelés – B-K. B.). Ezt az állítást Róth öt évvel később is megismétli, ilyenformán: „Budapestem voltam, amikor a szocialisták átadták az uralmat a kommunistáknak. Jelen voltam a döntő pártválasztmányi ülésen és *egyedül én szavaztam a javaslat ellen*. Megjósoltam, hogy az uralom száz napig nem fog tartani, de nem adtak hitelt a szavaimnak.” Korda (1938): i. m. (kiemelés – B-K. B.).

⁸³ Păiușan (1993): i. m. 167–168. Vö.: Petri (1992): i. m. 1609.; Szekernyés (2016): i. m. 563. Erről így vall Korda Istvánnak adott interjújában: „Azután sok időt töltöttem börtönben. Rámfoglalták, hogy kommunista vagyok, sokat csalódtam és sokat szenvedtem. Talán ennek tulajdonítható, hogy oly rettenetesen messze érzem már magam ezektől az eseményektől. Holott mindössze húsz év telt el [...]” Korda (1938): i. m. Lásd még: Hajdu (1969): i. m. 37.

⁸⁴ Az összeesküvés eseménytörténetének rövid összefoglalását lásd: Borsi-Kálmán Béla: Adalékok az első román koncepciók per történetéhez. A temesvári diák-összeesküvés (a „Leventeper” 1919–1920) története. In Csaplár-Degovics Krisztián – Krausz Tamás. (szerk.): *A történetírás új tendenciái a rendszerváltás után Kelet-Európában*. Budapest, L'Harmattan, 2007. 181–232. Legteljesebben: Borsi-Kálmán (2020): i. m.

Argetoianu belügyminiszternek azonban írásbeli kötelezvényt – »reverzálist« – adott, amely szerint többé politikával nem foglalkozik, amit be is tartott.⁸⁵

Ezt megerősíti a korábban hivatkozott lexikoncikk is: „1920 vége óta minden közéleti tevékenységtől visszavonult és pusztán hivatásának, az ügyvédi gyakorlatnak szenteli minden munkásságát. Felesége az előkelő temesvári Pittoni-fotószalon tulajdonosa.” Ő pedig 1930 körül a Gyapjúipar rt. ügyésze.⁸⁶

Róth Ottónak a román nemzetstratégia szemszögéből pozitívnak semmiképpen nem tekinthető 1918/1919-es politikai tevékenységének viszonylag jóindulatú elbírálása mögött gyermekkori barátját, Petru Grozát sejthetjük, aki 1920–1921 között először tárca nélküli, utóbb az erdélyi ügyekért felelős miniszter lett Alexandru Averescu tábornok kormányában, s szinte bizonyos, hogy elejtett egy-két jó szót egykori osztálytársa védelmében.⁸⁷

Nem teljesen egyértelmű, hogy írásos ígérete csupán tíz év politikai önmegtartóztatásra kötelezte-e Róthot, amit szigorúan betartott, vagy életre szóló kötelezvényt jelentett, de az biztos, hogy nem tört többé vezető szerepre. A II. világháború alatt a romániai zsidótörvények, a kommunista diktatúra idején pedig – a magas pozíciókat betöltő régi barát, Petru Groza pártfogása ellenére – az osztályharc szorította korlátok közé az egykori kérészállam vezetőjét: 1954-től a Securitate figyeltette Róth Ottót, s ellenőrizte levelezését. Talán ezzel – s a családnak az államosítás miatt megromlott anyagi helyzetével – függ össze, hogy Róth egészsége már 1948 előtt megrendült,⁸⁸ az 1950-es évek elején sokat betegeskedett, s 1956. április 20-án hetvenegy és fél éves korában el is hunyt.

Róth Ottó a temesvári zsidótemetőben nyugszik. Utolsó útjára nagyon sokan elkísérték, a legmagasabb rangú részvétnyilvánító a Nagy Nemzetgyűlés (a Román Államtanács) elnöke, dr. Petru Groza volt.⁸⁹ Barátságuk ideológiai ellentéteik s vitáik ellenére a szó szoros értelmében valóban sírig tartónak bizonyult. Talányos életútja tömör összefoglalójaként ma is, több mint száz esztendővel kérészéletű,

⁸⁵ Jakabffy-Páll (1939): i. m. 111–112.; Szekernyés (2016): i. m.

⁸⁶ Damó (1936): i. m. 277.; Osvát (1928): i. m. 252.; Szekernyés (2016): i. m. (A lexikonok adatai ellentmondásosak, hiszen, ha 1930-ig városi tanácsos, akkor mégsem fejezte be véglegesen közéleti szereplését.) Egy új adat szerint az Első Temesvári Textilipari Rt. felügyelőbizottságába 1928-ban választják be, ugyanekkor a Cosmos Rt. felügyelőbizottsági tagja és a Record Majestic Rt. igazgatósági tagja. A Totis-koncern vállalatainak új igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjai. *Keleti Újság*, 1928. április 16. 15.

⁸⁷ Bár erről egyelőre írásos dokumentum nem került elő, az a gyanúnk, hogy – hamisítatlan temesvári úriemberként – prefektusi minőségében Aurel Cosma is közbenjárt ügyvéd kollégája, Róth Ottó szabadlára helyezése érdekében. Ezt azért is feltételezzük, mert más korábbi temesvári nem román ismerőseivel szemben is nagyon emberségesen viselkedett, például nem mozdította el Geml József polgármestert sem posztjáról, sőt, főleg pénzügyekben szabad kezet adott neki. Borsi-Kálmán (2020): i. m. 42. Vö.: Neumann (é. n.): i. m.

⁸⁸ Brinzeu (2011): i. m. 669–670.

⁸⁹ Az értesülés a *Temesvári Hírlap* főszerkesztője, Pogány László fiától, Pogány Andrásról származik. Neumann (é. n.): i. m.

mégis példaértékű bánsági történelmi szerepvállalása után nagyon ideillőnek érezzük Korda István zárószavait a Róth Ottóval 1938 decemberében készített temesvári interjúja végén:

„Húsz év. Talán semmi nem bizonyítja annyira az idő értékének a viszonylagosságát, mint éppen a húsz év előtti események. Nemcsak országok omlottak össze, hanem emberi lelkek is. Ilyen megrázkódtatásnak kitett volt dr. Roth Otto is. A Bánság kormány-biztosa volt, valójában azonban az események sodra és ritka képességei rövid időre az országrész teljhatalmú kormányzójává avatták. Ember ritka energiával, képességekkel, tervekkel, elgondolásokkal. *Olyan időben, amikor a történelem kozmikus erői között elvesz képesség, energia és semmivé válik minden terv és elgondolás.*”⁹⁰

Utóirat

Róth Ottó mozgalmas életútjának vázlatos áttekintése után az alakjával, habitusával kapcsolatos kérdőjelek nemhogy eltűntek volna, inkább tovább szaporodtak. Hiszen hogyan is lehetne elhelyezni valakit az akkori geostratégiai/politikai/ideológiai „kontextusban”, aki (talmi) francia nagyhatalmi támogatás reményében internacionalista/föderalista államszervezési elképzeléseket kíván megvalósítani egy éppen összeroskadó közép-európai birodalom határvidékén? Egy olyan történelmi pillanatban, amikor a szintén francia vétetésű „nemzeti elv” (*le principe des nationalités*) diadalútjának tetőpontjára hág, s meg sem áll – ismét főként párizsi hátszéllel – a kettős Monarchiát és a történelmi Magyarországot egyszerre feláldozó „nemzeti átrendeződés” gyakorlati megvalósításáig – nyersebben fogalmazva: a szintén soknemzetiségű Nagy-Románia megteremtéséig. Miként lehet minősíteni egy olyan politikust, aki zsidó származását zárójelbe téve szociáldemokrata temesvári magyar polgárként kommunisztikus ideálokról és szociáldemokrata oktatási/nevelési elvekről álmodozik, s hatalmi pozícióban gyakorlati lépéseket is tesz ebbe az irányba, miközben – legtöbb „elvtársától” eltérően, mondhatnánk üdítő kivételként – világosan látja, hogy a történelemben nincsenek „nagy ugrások”: a polgári átalakulás stációit végig kell járni, végig kell szenvedni. Emiatt, ismét „ritka madárként”, határozottan szembeszegül a „bolsevizmus” mind magyar, mind román változatával.

Úgy tűnik azonban, jöllehet Róth soha nem hivatkozott magyarságával (akárcsak többi zsidó eredetű „nemzsidó” szociáldemokrata és polgári radikális harcostársa), minden cselekedete, stratégiai elképzelése, intézkedése – beleértve a francia protektorátus alatt akár csak ideiglenesen létrehozandó autonóm Bánságot is – a meglévő állami keretek, konkrétan: a „történelmi Magyarország” megőrzésére irányult, akárcsak – talán egyedül Kunfi kivételével – a többi 1918/1919-ben vezető szerephez jutó baloldali politikusé, leginkább a számára is igazodási pontot jelentő

⁹⁰ Korda (1938): i. m. (*kiemelés – B-K. B.*)

Jászi Oszkáré.⁹¹ Ezt úgy is mondhatnánk, hogy többnyire ösztönös nemzetpolitikai elképzeléseik a „szentistváni Magyarország” területére, s nem az 1920-ban a trianoni győzők által meghagyott „maradék Magyarország”-ra voltak „kalibrálva”.

A dinamitként használt, az utódállamok történetírásában mindmáig végső érvnek tekintett „nemzetiségi kérdés” valódi veszélyeit pedig éppen azért nem érezték meg, mert paradox módon társadalmi közegük, a magyar polgári átalakulás egyik motorját képező, új hazát kereső, erősen tagolt, sokfelé szabdalt, ám hangsúlyozottan s rendíthetetlenül polgári érdekű zsidó rétegek az „ezeréves magyar állameszme” bűvöletében éltek, s annak önkéntes, lelkes és hatékony szolgálatában álltak. Ekképp – minden ellenkező vélekedés ellenében – a „boldog békeidők” reményteljes esztendeiben szinte akadálytalanul tagozódhattak be (s magyarosodtak el érzelmileg is) a rohamosan – s jelentős mértékben épp általuk – korszerűsödő, ám rendies mentalitását makacsul őrző századfordulós magyar társadalomba, legfeljebb nem olyan sebességgel, amit ők kívánatosnak tartottak. S az végképp nem jutott el a tudatukig, hogy ez a számukra csaknem természetesnek érzékelt folyamat és eredménye – az *úriemberi státusz* – távolról sem evidencia a többnyire paraszti vagy kisbirtokos sorból kitörni, ugyancsak „polgárisodni” igyekvő tehetséges „tót”, „rác” és „oláh”⁹² nemzedéktársaiknak.

Erről ezt a sokkal többre hivatott, a nemzedéket fiatalemberként személyesen megismerő, történelmi teljesítményüket máig sok vonatkozásban érvényesen megörökítő⁹³ Horváth Zoltán ezt írja:

„Azt is világosan látom ma már, hogy minél jobban közeledett a teljes összeomlás, annál erősebben kerültek napfényre majdnem mindenkiben azok a kötelek, amelyek a régi rendben eltöltött élet során létesültek. Ezt elsősorban úgy tudnám megfogalmazni, hogy bármennyire el is ítélték a dualizmus korabeli Magyarországot, bármennyi harag élt bennük az uralkodó osztályok és államférfiaik iránt, bármilyen gyűlölettel gondoltak is Tisza Istvánra, s mindazokra, akiket a háború kirobbantásának felelőseiként tartottak nyilván – végeredményben *valamennyien jobban szerették volna, ha ez a hatalom megnyeri a háborút, minthogy elvesztette*. Abban a hitben éltek, hogy a háború következtében amúgy is megváltoznak a belső viszonyok,

⁹¹ Lásd ehhez: Csunderlik Péter: „Cselekedjél úgy, mintha sorsdöntő tényező volnál.” Jászi Oszkár és a polgári radikalizmus. *Népszava (Új Szó)*, 2020. március 28. 4–5.

⁹² Kevesen tudják, hogy a modern román regény Ioan Slavici (1848–1925) mellett másik, szintén erdélyi származású megteremtője, Liviu Rebreanu (1885–1944) Ludovikát végzett katonatisztként maga is a magyar „úriember státusz” elérését tűzte ki életcéljául, ami sokáig olyannyira sikerülni látszott, hogy első irodalmi zsengeit – Rébrán Olivér néven – magyarul írta, Budapesten. Aztán egy – ugyancsak leánykéréssel összefüggő – sikasztási ügybe keveredve meggondolta magát, átkelt a Kárpátokon, s Bukarestben alkotott maradandót. Lásd: Bíró Béla: Identitás és asszimiláció. *Korunk*, (2012), 10. 99–106. Az sem köztudott, hogy „Groza Péter” Pesten végzett fiatal jogászként az I. világháború előtt megkérte egy leendő kolozsvári primadonna kezét, de az „oláh” ügyvéd kosarat kapott a szülőktől. Az ugyancsak sírig tartó kapcsolatból – házasságon kívül – egy leánygyermek született, aki Bisztrai Mária (1923–2000) néven maga is neves színésznő lett Kolozsváron. Lásd: Nagy Csaba: Egy vagyonos baloldali vezér. *Erdélyi Napló*, 2014. december 6.

⁹³ Horváth Zoltán: *A magyar századforduló. A második reformnemzedék története* (1896–1914). Budapest, Gondolat, 1961.

s nem gondoltak arra a tanulságra, amit a választójog körüli parlamenti vita nyújtott. Az uralkodó osztály hitte azt, amit Tisza, majd Wekerle is hirdetett: a háború mit sem változtat a belső viszonyokon és a belső helyzeten. Nem érezték továbbá [a] legkisebb mértékben sem a magyar nép egészének fonák helyzetét a nemzetiségi kérdés kapcsán, s nem fogták fel, hogy a következmények elháríthatatlanul elsősorban éppen a magyar nép egészét fogják sújtani.⁹⁴

Még pontosabban: nem csupán a magyar nép egészét, hanem a Kossuthék által megálmodott, az eredeti francia mintánál liberálisabbnak, toleránsabbnak, egyszerűen élhetőbbnek elgondolt „virtuális Magyarország” ideáját, a magyar állameszme megvalósíthatóságát. A szűklátókörűségük miatt sokak által joggal elmarasztalt, az „ezeréves szentistváni Magyarország” integritásának büvkörében élő arisztokratikus/rendies Károlyi-féle magyar politikai elit mellé – ebben az összefüggésben – egyenrangú félként zárkózik fel tehát a Jászi és Kunfi nevével fémjelezhető „farkasvakság”: *a politikai felelősség egy és oszthatatlan*.

Horváth Zoltán tételét továbbgondolva: doktrínér beállítottságukból következően egyikük sem fogta fel teljes mélységében a „nemzetiségi kérdés” örvén feltoluló stratégiai/taktikai lehetőségeket/esélyeket, amelyeket a rivális „nemzetépítőknek”, elsősorban a fanarióta örökséget⁹⁵ továbbbőltető Ionel Brătianu-féle bukaresti román oligarchiának akaratlanul felkínáltak. Ily módon – közös mulasztásukból – végeredményben a szlovákokénál, szerbekénél és a románokénál *elvileg* semmivel kevésbé legitim magyar nemzetépítés stratégiája (s persze nimbusza) szenvedett kívédhetetlen csapást.

A Horváth Zoltántól idézett passzus jó néhány elemében Róth Ottóra is érvényesnek látszik, nagy kérdés, hogy ő – nemzedéke egyik legintelligensebb képviselőjeként – tudta-e vajon magáról, hogy talán szándékai ellenére, maga is a „polgárisodott” bánsági magyar úriember egyik prototípusa, ami a sajátos magyar(országi) viszonyok között éppen nem mond ellent a polgári éthosznak és életérzésnek. Merthogy a kettő nem üti, jóval inkább feltételezi egymást. Mégpedig azért, mert az „úriemberi státusz”, ugyancsak francia mintára,⁹⁶ nálunk is a nemesi és polgári értékvilág ötvöződéséből és sokáig – 1910-ig biztosan – lendületesen megvalósuló összeolvadásából, szervesnek remélt, ígéretes összefonódásából⁹⁷ keletkezett pol-

⁹⁴ Horváth Zoltán: Október és a Tanácsköztársaság. *Európai kulturális füzetek*. 26. (kiemelés – B-K. B.)

⁹⁵ Lásd erről Borsi-Kálmán Béla: *Elvetélt bizánci reneszánszból Nagy-Románia. Egy állameszme etnogenezise*. Budapest, Magyar Szemle, 2018.

⁹⁶ Lásd erről: Norbert Elias: A „civilisation”-fogalom szociogenezise Franciaországban. In Norbert Elias: *A civilizáció folyamata. Szociogenetikus és pszichogenetikus vizsgálódások*. Budapest, Gondolat, 1987. 141–161.; Mályusz Elemér: A magyarországi polgárság a francia forradalom korában. In Károlyi Árpád – Angyal Dávid (szerk.): *A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve*. Első évfolyam. – *Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts*. Erster Jahrgang. Budapest, 1931. nyomán Borsi-Kálmán (2020): i. m. 190–196.; Borsi-Kálmán (2002): i. m.

⁹⁷ Erről az általunk (Kemény Zsigmond, Szemere Bertalan, Mályusz Elemér, Tóth Zoltán és Takács Péter nyomán) „nemesi polgárisodásnak” nevezett, a nemesi és polgári értékek egymásba fonódó/áttetsző, rendkívül bonyolult, szervesnek remélt (ám sajnos torzóban maradt sokáig), lényegében

Az első igazi temesvári magyar szociáldemokrata, avagy az utolsó bánsági magyar úriemberek egyike?

gárvá vált nemesi érték, ízlés- és magatartásforma. Stílus. Amelynek kifejeződésére, férfi- és nőtípusainak végleges rögzülésére nem adott időt a történelem. Nincs tehát ellentmondás: *Róth Ottó egyszerre, egy személyben lehetett az első „igazi” temesvári szociáldemokrata, egyszersmind hamisítatlan bánsági magyar úriember.*

Felhasznált irodalom

- #CentenarulMariiUniri Pe urmele lui Aurel Cosma, primul prefect al administrației românești din Timiș-Torontal. *Agerpres*, 2019. augusztus 2. Online: www.agerpres.ro/cultura/2019/08/02/centenarulmariiuniri-pe-urmele-lui-aurel-cosma-primul-prefect-al-administratiei-romanes-ti-din-timis-torontal#350419
- Ablonczy Balázs: A szászvárosi kollégium és az impériumváltás. *Trianon 100*, 2021. április 28. Online: <https://trianon100.hu/blog-cikk/a-szaszvarosi-kollegium-es-az-imperiumvaltas>
- Applebaum, Anne: *Kelet és Nyugat között. Európa határvidékén*. Budapest, Örökség Kultúrpolitikai Intézet, 2016.
- Arday Lajos: *Térkép csata után. Magyarország a brit külpolitikában 1918–1919*. Budapest, Magvető, 1990.
- Arday Lajos: *Nemzetállamok és kisebbségek. Történelem és identitás Közép-Európában*. Budapest, L'Harmattan, 2016.
- Arday Lajos: *Vélemény Borsi-Kálmán Béla: „A bánsági nemzeti identitás problémái az 1918-as rendszer-váltás után” c. doktori értekezéséről*. [Budapest, 2006. június 29. A szerző birtokában.]
- Bainville, Jacques: *Les conséquences politiques de la paix*. Paris, Arthème Fayard, 1920.
- Benda Gyula: A polgárosodás fogalmának történelmi értelmezhetősége. *Századvég*, (1991), 2–3. 169–177.
- Berecz Ágoston: Nyelvi jogok a dualista Magyarország igazságszolgáltatásában. *Múltunk*, 65. (2020), 3. 91–124.
- Berecz Ágoston: The Language of Street Signs in Dualist Transylvania and the Banat. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 11. (2019), 2. 23–36. Online: www.acta.sapientia.ro/acta-phil/C11-2/phil0112-02.pdf
- Bíró Béla: Identitás és asszimiláció. *Korunk*, 23. (2012), 10. 99–106.
- Bitfoi, Dorin-Liviu: *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*. București, Compania, 2004.
- Borsi-Kálmán Béla: *Polgárosodott nemes avagy (meg)nemesedett polgár. Írások a „nemesi polgárosodás” témaköréből*. Pécs, Jelenkor, 2002.
- Borsi-Kálmán Béla: *Öt nemzedék, és ami előtte következik... A temesvári Levente-pőr 1919–1920*. Budapest, Noran, 2006.
- Borsi-Kálmán Béla: Adalékok az első román koncepciók per történetéhez. A temesvári diák-összeesküvés (a „Leventeper” 1919–1920) históriája. In Csaplár-Degovics Krisztián – Krausz Tamás

1920-ig mégis ígéretes folyamatként értelmezett jelenségről így ír a kérdés egyik legfelkészültebb magyar szakértője: „[...] a nagymértékben követett politikai szerepideálok Magyarországon a nemesség ideáljához álltak közel, vagyis a *Verbürgerlichung* értelmében vett magyar polgárosodás tulajdonképpen »nemesedés« (*Veredelung*) volt.” Halmos (1991): i. m. 134. Kötetben: Halmos (2021): i. m. 21 (*kímélés* – B-K. B.).

- (szerk.): *A történetírás új tendenciái a rendszerváltás után Kelet-Európában*. Budapest, L'Harmattan, 2007. 181–232.
- Borsi-Kálmán Béla: *Ifj. Niameşny Mihály és a temesvári Levente-per 1919–1920*. Budapest, Helikon, 2010.
- Borsi-Kálmán Béla: *Elvetélt bizánci reneszánszból Nagy-Románia. Egy állameszme etnogenezise*. Budapest, Magyar Szemle, 2018.
- Borsi-Kálmán Béla: *Kisfiúk a nagy viharban. A temesvári „Levente-pör” – az első román „irredenta per” – története, 1919–1922*. Budapest, Kortárs, 2020.
- Both, Ştefan: Povestea Republicii Bănăţene, forma statală care a supravieţuit patru luni. A fost proclamată de un avocat evreu la sfârşitul Primului Război Mondial. *Adevărul*, 2017. november 25. Online: https://adevarul.ro/locale/timisoara/povestea-republicii-banatene-forma-statala-supravietuit-patru-luni-fost-proclamata-avocat-evreu-sfarsitul-primului-razboi-mondial-1_5a1735a-85ab6550cb876a032/index.html
- Botlik József: A Bánáttól a Muráig. A magyarság nemzeti önvédelmi kísérletei 1918–1919 fordulóján. *ARACS*, 9. (2009), 1. 8–24.
- Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom. Proletárdiktatúra. Ellenforradalom*. München, Verlag für Kulturpolitik, 1923.
- Brînzeu, Nicolae: *Memoriile unui preot bătrân*. Timişoara, Fundația Triade, 2008.
- Brînzeu, Nicolae: *Jurnalul unui preot bătrân*. Timişoara, Editura Eurostampa, 2011.
- Brudariu, Dan: *Ce a fost, nu mai este. Secretele istoriei noastre desvăluite de un martor ocular. Restituiri*. Bucureşti, Coresi, 2018.
- Csunderlik Péter: „Cselekedjél úgy, mintha sorsdöntő tényező volnál.” Jászi Oszkár és a polgári radikalizmus. *Népszava (Új Szó)*, 2020. március 28. 4–5.
- Damó Jenő (szerk.): *Ki kicsoda? A bánsági közélet lexikonja*. Timişoara–Arad, Lexika Kiadóvállalat, 1931.
- Domonkos László: Hajótörtek. Szpáhik Szegeden – Furcsa megszállás kilencven éve (Kozma Miklós: *Összeomlás 1918–19*. c. művének alapján). *Magyar Nemzet Magazin*, 2009. június 6.
- Dósa Dénes: *A szászvárosi ev. ref. Kún-kollegium története*. Szászváros, Schuller Testvérek és Társa, 1897.
- Dudaş, Vasile: România, Serbia şi Ungaria în timpul primului război mondial. Unirea Banatului cu România. In Victor Neumann (szerk.): *Istoria Banatului. Studii privind particularităţile unei regiuni transfrontaliere*. Bucureşti, Editura Academiei Române, 2016.
- Elias, Norbert: A „civilisation”-fogalom szociogenezise Franciaországban. In Norbert Elias: *A civilizáció folyamata. Szociogenetikus és pszichogenetikus vizsgálódások*. Budapest, Gondolat, 1987.
- Eötvös József: *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra*. II. kötet. Budapest, Magyar Helikon, 1981.
- Erényi Tibor: Egy szociáldemokrata vezető a századelőn. Kunfi Zsigmond életrajzához. *História*, 1. (1979), 2. 5–6.
- Farkas Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásában*. Budapest, Akadémiai, 1969.
- Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik*. Pest, Kozma Vazul, 1851. Online: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-geografiai-szotara-feny-es-lek-BABC3/
- Gabriel, Josef: *Fünfundzwanzigjährige Geschichte der Banater Arbeiterbewegung*. Timişoara–Temesvár, Buchdruckerei der Schwäbischen Verlag – Aktiengesellschaft, 1928.

Az első igazi temesvári magyar szociáldemokrata, avagy az utolsó bánági magyar úriemberek egyike?

Gábor Dezső: *A magyarországi zsidókérdés új megvilágításban. Zsidó nemzetiségi kérdés*. Temesvár, (k. n.), 1919.

Geml József: *Emlékiratok polgármesteri működésem idejéből*. (1914. VI. 15. – 1919. IX. 4.) Timișoara, Helicon, 1924.

Groza, Petru: *Adio lumii vechi! Memorii*. București, Compania, 2003.

Gruneanțu, Lazăr: *Avocații Baroului Timiș 1875–2015*. Timișoara, Artpress, 2015.

Hajdu Tibor: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom*. Budapest, Kossuth, 1968.

Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Budapest, Kossuth, 1969.

Halmos Károly: Polgár – polgárosodás – civilizáció – kultúra. A társadalomtörténet alapvető kategóriáiról a XIX–XX. századi lexikon- és szótárirodalom tükrében. *Századvég*, (1991), 2–3. 131–169.

Halmos Károly: *Költség és költészet. Eszmék gazdaság- és társadalomtörténete*. Budapest, L'Harmattan, 2021.

Hatos Pál: *Az elélt köztársaság. Az 1918-as összeomlás és az őszirózsás forradalom története*. Budapest, Jaffa, 2018.

Hornyák Árpád: *Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927*. Újvidék, Forum, 2004.

Horváth Zoltán: *A magyar századforduló. A második reformnemzedék története (1896–1914)*. Budapest, Gondolat, 1961.

Horváth Zoltán: Október és a Tanácsköztársaság. *Európai kulturális füzetek*. 26. Online: www.c3.hu/~eufuzetek/index_26.php?nagya=26/26_A01_.html

Jakabffy Elemér – Páll György: *A bánági magyarság húsz éve Romániában (1918–1938)*. Budapest, Studium, 1939.

Juhász József: *Két korszak határán. Tanulmányok Kelet-Európa jelenkortörténetéből*. Budapest, L'Harmattan, 2007.

Juhász Nagy Sándor: *A magyar októberi forradalom története (1918 okt. 31–1919 márc. 21)*. Budapest, Cserépfalvi, 1945.

Kókai Sándor: Illúziók és csalódások: A Bánági Köztársaság. *Közép-Európai Közlemények*, 2. (2009), 2–3. 63–74.

Komáromi László (szerk.): *Az almánfalvi Niamessny család története és dr. Niamessny Mihály a XX. század közéletében*. Budapest, Helikon, 2011.

Korda István: A huszéves „Bánati Köztársaság”, amely voltaképpen csak legenda volt és amelynek egyetlen tárgyi bizonyítéka egy Franchet D’Espèrey tábornokhoz intézett diplomáciai iratban található fel. Beszélgetés dr. Róth Ottóval a volt „Bánati Köztársaság” kormánybiztosával. *Brassói Lapok*, 1938. december 25. 7.

Kosztai István: *Nem (csak) Erdély volt a tét – kései tudósítás a párizsi konferenciáról*. Csíkszereda–Budapest, Kárpátia-Stúdió, 2010.

Kövér György: Kulturális rétegződés és társadalmi értékrend a magyar középosztály történetében. (Kósa László hatvanadik születésnapjára.) In Vonyó József (szerk.): *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19.–20. században. Tanulmányok*. Pécs, Magyar Történelmi Társulat, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2003. 35–44.

Kubán Endre: A „Dél” irodalmi társaság emléke. Franyó Zoltán és Manojlovcs Tódor. *Híd*, 32. (1968), 6. 638–642.

Litván György (szerk.): *Jászi Oszkár naplója*. Budapest, Osiris, 2001.

Litván György: *Jászi Oszkár*. Budapest, Osiris, 2003.

Magyar Lajos: *A magyar forradalom. Élmények a forradalom főhadiszállásán*. Budapest, Athenaeum 1919.

- Mályusz Elemér: A magyarországi polgárság a francia forradalom korában. In Károlyi Árpád – Angyal Dávid (szerk.): *A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve*. Első évfolyam. – *Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts*. Erster Jahrgang. Budapest, 1931.
- Marin, William: *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*. Timișoara, Facla, 1978.
- Méliusz József: *Város a ködben*. Bukarest, Ifjúsági, 1982.
- Mémorandum à Monsieur le Général Franchet d'Espèrey, Commandant en chef les Armées Alliées (Constantinople). In Ádám Magra (főszerk.): *Documents diplomatiques français sur l'histoire du Bassin des Carpates. 1918–1932*. I–IV. kötet. Budapest, Akadémiai, 1993–2000.
- Minipedia Iudaică Timișoreană. Culegere de informații despre personalități și întreprinderi evreiești. Lucrare începută în noiembrie 2014 de redactorii, Getta Neumann și Irina Stern, și cititorii paginii web www.bjt2006.org. Online: www.bjt2006.org/Minipedia_Iudaica_Timisoreana.pdf
- Nagy Csaba: Egy vagyonos baloldali vezér. *Erdélyi Napló*, 2014. december 6. Online: <https://erdelyinaplo.ro/szabadido/egy-vagyonos-baloldali-vezer>
- Neumann, Getta: *O prietenie legendară – un politician ortodox, un avocat evreu și un preot greco-catolic (Petru Groza, Otto Roth și Nicolae Brinzeu)*. Minipedia Iudaică Timișoreană. Online: www.bjt2006.org/GN_Roth_Groza_Branzeu_4917.pdf
- Olosz Levente: A cionizmus kezdetei Erdélyben (1900–1918). In Gecsényi Lajos – Fazekas Csaba (szerk.): *Tanulmányok a magyarországi zsidóság történetéből*. Budapest, Milton Friedman Egyetem, 2019. 107–120.
- Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, Kossuth, 1983.
- Osvát Kálmán: *Erdélyi lexikon*. Oradea–Nagyvárad, Szabadsajtó Könyv- és Lapkiadó Rt., 1928.
- Păiușan, Radu: *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire (1895–1919)*. Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- Pelle János: *Jászi Oszkár. Életrajzi, eszme- és kortörténeti esszé*. Budapest, Kairosz, 2001.
- Petri, Anton Peter: *Biographisches Lexikon des Banater Deutschthums*. Marquartstein, Th. Breit Druck+Verlag GmbH, 1992.
- Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Budapest, Helikon, 2018.
- Rusnac, Mircea: A Bánsági Köztársaság (1918. október 31. – 1919. február 21.). In Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Impériumváltás Erdélyben*. Kolozsvár, Korunk Komp-Press – Iskola Alapítvány, 2020. 145–158.
- Schatteles Tibor: *A temesvári zsidóság, történelmi távlatkép*. Budapest, Múlt és Jövő Alapítvány, 2020.
- Siklós András: *Magyarország 1918/1919. Események/képek/dokumentumok*. Budapest, Kossuth, 1978. 174–181.
- Szász Zoltán (szerk.): *Erdély története*. III. kötet. Budapest, Akadémiai, 1986.
- Szekernyés János: Két merészet álmodó politikus [Róth Ottó és Bartha Albert] pályaképe. In *Mindenki Kalendáriuma*. Temesvár, (k. n.), 2011.
- Szekernyés János: *Piaristák Temesváron. A kegyestanítórendi főgimnázium, rendház és templom*. Temesvár, Solness, 2009.
- Szekernyés János: Temesvár kövei 563. *Heti Új Szó*, 2016. október 20. Online: <https://hetiuj szo.ro/szekernyes-janos-temesvar-kovei-563/>
- Takács Péter: Adalékok a nemesi polgárosodás útvesztőjéhez. Egy szolgabíró portréja a dualizmus korában. In Somogyi Éva – Burucs Kornélia (szerk.): *Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára – Verbürgerlichung in Mitteleuropa. Festschrift für Péter Hanák zum 70. Geburtstag*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1991. 57–71.
- Temesvári Cimtár. Temesvárer Adressbuch*. Temesvár, [1914]. (Lelőhelye: OSZK, Hung. h. 1066 tc/2.)

Az első igazi temesvári magyar szociáldemokrata, avagy az utolsó bánási magyar úriemberek egyike?

Tonelli Sándor: Franciák Szegeden 1918. december – 1920. március. *Acta Universitatis Szegediensis*, 7. (1939), 1.

Tóth Zoltán: A rendi norma és a „keresztyén polgárisodás”. Társadalomtörténeti esszé. *Századvég*, (1991), 2–3. 75–130.

Tőkéczi László: Vitairat a magyar polgárosodásról – Álom és valóság. *Századvég*, (1991), 2–3. 49–59.

Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó Lexikon*. Budapest, Pallas, 1929.

Zatykó Vivien: Magyar bolgárok? Etnikus identitás és akkulturáció a bánati bolgárok körében. *Regio*, 5. (1994), 3. 129–139.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára, Fogolytörzskönyvek (1895–1950), Fogolytörzskönyv 1920. VII.102. a. 1234.

Hírlapok

A Totis-koncern vállalatának új igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjai. *Keleti Újság*, 1928. április 16. *Délmagyarország*, 1911. április 23.

Pesti Hírlap, 1906. április 12.

Róth Ottó dr. 50 éves. *Temesvári Hírlap*, 1934. december. 7.

Schäffer Ernő: Niamessny Mihály. A lippai kerület orsz. képviselőjéről. *Délmagyarországi Közlöny*, 1912. szeptember 22.

Törvényszéki csarnok. Apponyi támadói. *Budapesti Hírlap*, 1911. április 22.

Vacsora Niamessny képviselőnél. *Délmagyarországi Közlöny*, 1913. október 7.

Valótlan hír Niamessny Mihály lemondásáról. *Délmagyarországi Közlöny*, 1913. március 28.

The First Real Hungarian Social Democrat from Timișoara or One of the Last Gentlemen from the Banat? Ottó Róth and the Republic of Banat – A Social History

The paper focuses on Ottó Róth, the leader of the Republic of Banat. It provides, on the one hand, an outline of his family background and career path in order to give an insight into the complexity of social relations in the multi-ethnic region as well as into the particularities of the Hungarian nation building. On the other hand, it presents an experiment that amounted to an alternative to the Hungarian and Romanian nation building as well as to the Southern Slavic efforts. How and why Bucharest, Belgrade (and for a tiny area, Budapest) partitioned this region tells that external forces determined the new order at least to the extent that locally articulated interests did so.

Temesvári utcarészlet (1904)

Forrás: Fortepan / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége